LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESA

SPRIEDUMS

Latvijas Republikas vārdā

Rīgā 2020. gada 20. martā

lietā Nr. 2019-10-0103

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētāja Ineta Ziemele, tiesneši Sanita Osipova, Aldis Laviņš, Gunārs Kusiņš, Daiga Rezevska, Jānis Neimanis un Artūrs Kučs,

pēc Alekseja Petrova konstitucionālās sūdzības un Augstākās tiesas, Rīgas apgabaltiesas, Vidzemes apgabaltiesas, Rīgas pilsētas Pārdaugavas tiesas, Rīgas rajona tiesas un Kurzemes rajona tiesas pieteikumiem,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. un 3. punktu, 17. panta pirmās daļas 9. un 11. punktu, $19.^{1}$, $19.^{2}$ un $28.^{1}$ pantu,

rakstveida procesā 2020. gada 25. februāra tiesas sēdē izskatīja lietu

„Par Enerģētikas likuma $42.^{3}$ panta pirmās daļas (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2016. gada 7. martam) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 64. un 105. pantam un Ministru kabineta 2008. gada 16. decembra noteikumu Nr. 1048 „Dabasgāzes piegādes un lietošanas noteikumi" 56., 58. un 87. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 64. un 105. pantam un Enerģētikas likuma $42.^{3}$ panta pirmajai daļai (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2016. gada 7. martam)".

Konstatējošā daļa

1. Enerģētikas likuma 42.[3] panta pirmā daļa (šeit un turpmāk – redakcijā, kas bija spēkā no 2008. gada 4. jūlija līdz 2016. gada 7. martam) noteica: „Ja energoapgādes komersants konstatē, ka enerģijas lietotājs ir pārkāpis Ministru kabineta noteikumus par dabasgāzes piegādi un lietošanu vai līgumu par dabasgāzes piegādi un tā rezultātā enerģijas lietotājam ir samazināts uzskaitītais dabasgāzes patēriņa apjoms vai radīta iespēja dabasgāzi patērēt bez maksas, enerģijas lietotājs samaksā energoapgādes komersantam par izlietoto dabasgāzi, kā arī kompensāciju. Kārtību, kādā energoapgādes komersants nosaka faktiski patērētās dabasgāzes daudzumu, kā arī kompensācijas apmēru un aprēķināšanas kārtību, nosaka Ministru kabinets."

2. Ministru kabineta 2008. gada 16. decembra noteikumu Nr. 1048 „Dabasgāzes piegādes un lietošanas noteikumi" (turpmāk – Noteikumi Nr. 1048) 56. punkts nosaka: „Ja sistēmas operators konstatē šo noteikumu vai līguma pārkāpumu, kura dēļ lietotājam ir samazināts uzskaitītais dabasgāzes patēriņa apjoms vai radīta iespēja dabasgāzi patērēt bez maksas, lietotājs samaksā sistēmas operatoram par izlietoto dabasgāzi, kā arī kompensāciju."

Noteikumu Nr. 1048 58. punkts paredz, ka „sistēmas operators šo noteikumu 56. punktā paredzēto kompensāciju nosaka, reizinot aprēķināto izlietotās dabasgāzes daudzumu ar tarifu divkāršā apmērā".

Savukārt Noteikumu Nr. 1048 87. punkts nosaka: „Sistēmas operators aprēķina šo noteikumu 56. punktā minētā pārkāpuma rezultātā izlietotās dabasgāzes daudzumu mājsaimniecības lietotājam saskaņā ar sistēmas operatora apstiprinātajā norēķinu kārtībā noteiktajām dabasgāzes diferencētajām patēriņa normām."

3. Satversmes tiesā tika ierosinātas vairākas lietas par Enerģētikas likuma 42.[3] panta pirmās daļas (turpmāk – apstrīdētā likuma norma) atbilstību Latvijas

Republikas Satversmei (turpmāk – Satversme), konkrētāk – Satversmes 64. un 105. pantam, kā arī Noteikumu Nr. 1048 56. un 58. punkta atbilstību Satversmes 64. pantam. Turklāt vairākās lietās apstrīdēta arī Noteikumu Nr. 1048 56., 58. un 87. punkta atbilstība Satversmes 105. pantam un apstrīdētajai likuma normai.

Lai veicinātu šo lietu vispusīgāku un ātrāku iztiesāšanu, tās saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 22. panta sesto daļu tika apvienotas vienā lietā. Apvienotajai lietai Nr. 2019-10-0103 tika piešķirts nosaukums „Par Enerģētikas likuma 42.[3] panta pirmās daļas (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2016. gada 7. martam) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 64. un 105. pantam un Ministru kabineta 2008. gada 16. decembra noteikumu Nr. 1048 „Dabasgāzes piegādes un lietošanas noteikumi" 56., 58. un 87. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 64. un 105. pantam un Enerģētikas likuma 42.[3] panta pirmajai daļai (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2016. gada 7. martam)".

4. Pieteikuma iesniedzējs – Aleksejs Petrovs – un akciju sabiedrība „Latvijas Gāze" (turpmāk – AS „Latvijas Gāze") 2005. gada 20. aprīlī noslēguši līgumu par dabasgāzes piegādi A. Petrovam piederošā nekustamajā īpašumā, kurā tajā pašā dienā uzstādīts dabasgāzes patēriņa skaitītājs un uzsākta dabasgāzes piegāde. Minēto tiesisko attiecību laikā AS „Latvijas Gāze" veikusi šā skaitītāja demontāžu un jauna skaitītāja uzstādīšanu. AS „Latvijas Gāze" esot konstatējusi skrāpējumus uz demontētā skaitītāja un norādījusi, ka tas ir sabojāts un ir veiktas mērķtiecīgas darbības nolūkā iejaukties skaitīšanas ierīces darbībā. AS „Latvijas Gāze" citstarp uz apstrīdētās likuma normas un Noteikumu Nr. 1048 56., 58. un 87. punkta (turpmāk – apstrīdētās noteikumu normas, bet apstrīdētā likuma norma un apstrīdētās noteikumu normas kopā – apstrīdētās normas) pamata pieprasījusi, lai A. Petrovs samaksā par izlietoto dabasgāzi, kā arī samaksā kompensāciju, un cēlusi pret viņu attiecīgu prasību tiesā. Minētā prasība esot apmierināta, un spriedums stājies spēkā.

4.1. A. Petrovs uzskata, ka apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 105. pantam, bet Noteikumu Nr. 1048 87. punkts – arī Satversmes 64. pantam. Apstrīdētajā likuma normā un Noteikumu Nr. 1048 56. un 58. punktā

ietvertajam pienākumam maksāt kompensāciju, kā arī no apstrīdētās likuma normas un Noteikumu Nr. 1048 87. punkta izrietošajam pienākumam samaksāt par patērēto dabasgāzi atbilstoši energoapgādes komersanta noteiktajām diferencētajām patēriņa normām esot mantisks raksturs, šie pienākumi samazinot dabasgāzes lietotāja īpašumu un tādējādi ierobežojot dabasgāzes lietotājam Satversmes 105. pantā ietvertās tiesības uz īpašumu.

4.2. A. Petrovam Satversmes 105. pantā ietverto tiesību uz īpašumu ierobežojums esot noteikts ar likumu, ciktāl to paredz apstrīdētā likuma norma un Noteikumu Nr. 1048 56. un 58. punkts. Savukārt Noteikumu Nr. 1048 87. punkts esot izdots ārpus likumdevēja pilnvarojuma robežām. Proti, šī norma „pārdeleģējot" sistēmas operatoram apstiprināt kārtību, kādā veicami norēķini par faktiski patērētās dabasgāzes daudzumu, nosakot diferencētās patēriņa normas. Turklāt apstrīdētajās normās ietvertajam pamattiesību ierobežojumam neesot leģitīma mērķa.

4.3. Pat tad, ja apstrīdētajās normās ietvertajam pamattiesību ierobežojumam būtu leģitīms mērķis, šis ierobežojums neatbilstot samērīguma principam. Proti, leģitīmo mērķi esot iespējams sasniegt ar personas pamattiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem. Lietderīgāk un taisnīgāk būtu noteikt, ka pārkāpuma gadījumā enerģijas lietotājs maksā sistēmas operatoram līgumsodu saskaņā ar vispārīgām Civillikuma normām. Turklāt līdztekus civiltiesiska rakstura sodošiem līdzekļiem pastāvot kriminālsodi un administratīvie sodi, kas esot apstrīdētajām normām alternatīvi līdzekļi un ļaujot pārkāpējus šajā jomā efektīvi sodīt. Atšķirībā no apstrīdētajām normām Krimināllikumā jau ietvertais soda noteikšanas regulējums ļaujot ņemt vērā indivīda personību un subjektīvo attieksmi pret nodarījumu.

Tāpat mūsdienās pastāvot apstrīdētajām normām alternatīvi tehniski risinājumi, kas ļaujot dabasgāzes piegādes komersantam veikt precīzu gāzes patēriņa uzskaiti. Arī energoapgādes komersanta pienākums regulāri apsekot un verificēt dabasgāzes norēķinu uzskaites mēraparātus, kā arī izteikt brīdinājumu dabasgāzes lietotājam par konstatētā pārkāpuma sekām esot apstrīdētajām normām alternatīvi līdzekļi.

Apstrīdēto normu piemērošanas rezultātā dabasgāzes lietotājs veicot trīskāršu samaksu, kas aprēķināta nevis objektīvi apsverot konkrētajā gadījumā iespējami patērēto dabasgāzes daudzumu, bet gan pēc sistēmas operatora noteiktajām diferencētajām dabasgāzes patēriņa normām. Nekāds sabiedrības ieguvums no apstrīdēto normu piemērošanas neesot konstatējams, jo sabiedrības ieinteresētība normatīvo aktu ievērošanā tiekot nodrošināta jau ar kriminālsoda un administratīvā soda palīdzību. No pienākuma veikt tik lielus maksājumus mantisku labumu gūstot vienīgi dabasgāzes piegādes komersants.

4.4. Papildus A. Petrovs vērš uzmanību uz to, ka apstrīdētās normas nelabvēlīgas sekas radot nevis pārkāpējam, bet gan dabasgāzes lietotājam, ar kuru energoapgādes komersants ir noslēdzis līgumu. Atbilstoši apstrīdētajām normām noskaidrot personu, kura faktiski izdarījusi pārkāpumu, nemaz neesot nepieciešams. Turklāt faktiski dabasgāzes skaitītāju varot sabojāt ne vien trešās personas, piemēram, nekustamā īpašuma īrnieki vai strādnieki, kas veic remontdarbus, bet arī energoapgādes komersanta darbinieki, rīkojoties neuzmanīgi vai neprofesionāli.

5. Pieteikumu iesniedzēja – Augstākā tiesa – uzskata, ka apstrīdētā likuma norma neatbilst Satversmes 64. pantam un 105. panta pirmajam un trešajam teikumam, bet Noteikumu Nr. 1048 56. un 58. punkts – Satversmes 64. pantam un 105. panta pirmajam un trešajam teikumam, kā arī apstrīdētajai likuma normai.

5.1. Augstākās tiesas izskatīšanā esot divas civillietas, kurās celta prasība par parāda piedziņu, pamatojoties citstarp uz apstrīdēto likuma normu un Noteikumu Nr. 1048 56. un 58. punktu, un apelācijas instances tiesa šīs normas esot piemērojusi. Savukārt kasācijas sūdzībā pēc būtības esot apstrīdēta šo normu atbilstība augstāka juridiska spēka tiesību normām. Minētās normas aizskarot indivīda – patērētāja – tiesības uz jau iegūtu īpašumu, pakļaujot viņu pienākumam veikt nesamērīgi lielus maksājumus, kas varot ievērojami samazināt personas mantisko stāvokli.

5.2. Apstrīdētajā likuma normā likumdevēja noteiktais pilnvarojums Ministru kabinetam neatbilstot Satversmes 64. pantam, jo tas neesot skaidrs, proti, neesot skaidrs, kāds kaitējums un uz kāda pamata ir kompensējams. Saprātīga likumdevēja prezumpcijas ietvaros neesot rodams pamats tam, ka likumdevējs būtu vēlējies, lai par vieniem un tiem pašiem zaudējumiem tiktu maksāta kompensācija trīskāršā apmērā vai arī tiktu noteikta tāda sankcija, kas vairākas reizes pārsniedz atlīdzināmos zaudējumus. Tas nozīmējot, ka arī uz apstrīdētās likuma normas pamata izdoto Noteikumu Nr. 1048 56. un 58. punkts neatbilst Satversmes 64. pantam.

Ministru kabinets esot pārkāpis likumdevēja pilnvarojumu arī tādējādi, ka Noteikumu Nr. 1048 56. un 58. punktā ietvertais regulējums esot pretrunā ar Patērētāju tiesību aizsardzības likumu un neiederoties Latvijas tiesību sistēmā. Šīs normas neatbilstot vienam no civiltiesisko attiecību regulējuma pamatprincipiem – ekvivalences nodrošināšanas principam, kas nepieļauj kāda civiltiesisko attiecību dalībnieka pārmērīgu iedzīvošanos uz citu dalībnieku rēķina. Civiltiesiska sankcija 200 procentu apmērā no zaudējumiem, kas tiek aprēķināti pēc paša kreditora, proti, energoapgādes komersanta, apstiprinātas metodikas, esot acīmredzami pārmērīga un neatbilstoša civiltiesiskās atbildības mērķiem un principiem.

5.3. Apstrīdētajā likuma normā un Noteikumu Nr. 1048 56. un 58. punktā ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis esot, no vienas puses, novērst dabasgāzes lietotāja iejaukšanos gāzes patēriņa uzskaitē un, no otras puses, radīt mehānismu, kas nodrošina to, lai energoapgādes komersantam tiktu atlīdzināti zaudējumi par dabasgāzes lietošanu bez atlīdzības.

Minētajās normās ietvertā civiltiesiskā sankcija sasniedzot mērķi disciplinēt enerģijas patērētāju un varot atturēt dabasgāzes lietotāju no iejaukšanās dabasgāzes patēriņa uzskaitē, tomēr šo mērķi varot sasniegt arī ar samērīgākiem līdzekļiem. Proti, Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisija varot attiecībā uz gazificētajiem objektiem noteikt dabasgāzes patēriņa normas, kas izmantojamas par pamatu kompensācijas aprēķināšanai pēc parastā tarifa,

bet energoapgādes komersants tāpat kā pārējie komersanti komerctiesiskajā apritē varot vienošanās ceļā noteikt līgumsodu.

Iespējamais labums, ko sabiedrība konkrētajā gadījumā gūstot no indivīdu pamattiesību ierobežojuma, esot gāzes tarifu nepaaugstināšana. Dabasgāze esot ierobežots resurss, kura patvaļīgas un bezatlīdzības patērēšanas dēļ varot palielināties cena, kas jāmaksā citiem patērētājiem, tomēr nesamērīgi lielo sankciju dēļ indivīdi varot zaudēt iespēju pilnvērtīgi piedalīties ekonomiskajā apritē. Līdz ar to labums, ko sabiedrība iegūst no energoapgādes komersantam paredzētajām tiesībām uz kompensāciju, neesot lielāks par dabasgāzes lietotāja tiesību ierobežojumu. Turklāt apstrīdētajās normās ietvertajai sankcijai esot krimināltiesisks raksturs un tādēļ varot rasties pretruna ar dubultās sodīšanas nepieļaujamības principu.

6. Pieteikumu iesniedzējas – Rīgas apgabaltiesa, Vidzemes apgabaltiesa, Rīgas pilsētas Pārdaugavas tiesa, Rīgas rajona tiesa un Kurzemes rajona tiesa – uzskata, ka apstrīdētā likuma norma neatbilst Satversmei, bet apstrīdētās noteikumu normas – Satversmei un apstrīdētajai likuma normai. Rīgas apgabaltiesas, Vidzemes apgabaltiesas, Rīgas pilsētas Pārdaugavas tiesas, Rīgas rajona tiesas un Kurzemes rajona tiesas argumenti ir līdzīgi Augstākās tiesas izteiktajiem argumentiem, kas norādīti šā sprieduma 5. punktā. Turklāt vairākas no minētajām tiesām uzskata, ka Noteikumu Nr. 1048 87. punkts nevis nosaka kārtību, kādā energoapgādes komersants nosaka faktiski patērētās dabasgāzes daudzumu, bet gan, pārkāpjot apstrīdētajā likuma normā ietverto pilnvarojumu, „pārdeleģē" sistēmas operatoram pienākumu apstiprināt norēķinu kārtību, nosakot diferencētās dabasgāzes patēriņa normas.

7. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – **Saeima** – uzskata, ka apstrīdētā likuma norma atbilst Satversmes 105. pantam un tiesvedība daļā par tās atbilstību Satversmes 64. pantam būtu izbeidzama.

Ja valsts noteikusi pienākumu veikt kādu maksājumu vai ierobežojusi tiesības šādu maksājumu saņemt, tad esot ierobežotas personas tiesības uz īpašumu. Apstrīdētā likuma norma, no vienas puses, paredzot enerģijas lietotājam pienākumu veikt noteiktu maksājumu energoapgādes komersantam un, no otras puses, ierobežojot energoapgādes komersanta tiesības par šajā normā minēto pārkāpumu pielīgt lielāka apmēra kompensāciju.

No Satversmes izrietošās pilnvarojuma robežas esot plašas, un likumdevējs pilnvarojis Ministru kabinetu regulēt arī saturiski ļoti ietilpīgus un nozīmīgus jautājumus. Ar apstrīdēto likuma normu likumdevējs citstarp esot izlēmis par tādu kompensācijas paredzēšanas modeli, kas balstīts uz Ministru kabineta izvērtējumu un nodrošinot efektīvāku, profesionālāku konkrētās jomas specifikai atbilstošu valsts varas īstenošanu un operatīvu energoapgādes darbību, bet nepārprotamu kompensācijas maksāšanas pienākumu noteicis likumā.

Apstrīdētajā likuma normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis esot citu cilvēku – enerģijas lietotāju – tiesību aizsardzība, ierobežojot monopolstāvoklī esoša komersanta tiesības noteikt līgumisko sankciju apmēru, kā arī sabiedrības labklājības aizsardzība, nodrošinot nepārtrauktu, drošu un kvalitatīvu sabiedriskā pakalpojuma sniegšanu.

Apstrīdētajā likuma normā noteiktais kompensēšanas pienākums un noteikums, ka samērīgu kompensācijas apmēru atbilstoši mainīgajiem tiesiskajiem un faktiskajiem apstākļiem nosaka Ministru kabinets, esot piemērots leģitīmā mērķa sasniegšanai. Šis pienākums nodrošinot gan zaudējumu atlīdzināšanu par faktiski izlietoto dabasgāzi, gan kompensāciju energoapgādes komersantam par līguma vai Ministru kabineta noteikumu pārkāpumu. Sabiedriskie pakalpojumi to nozīmīguma dēļ tiekot īpaši regulēti, un šajā regulējumā varot paredzēt no vispārīgā civiltiesisko attiecību regulējuma atšķirīgus noteikumus. Ne kriminālatbildība, ne administratīvā atbildība, nedz arī Civillikuma regulējuma piemērošana neesot personas tiesības mazāk ierobežojoši alternatīvi līdzekļi.

Indivīdam nodarītais kaitējums esot mazāks nekā sabiedrības ieguvums. Esot būtiski noteikt gan pienācīgu kompensāciju, gan saprātīgus tās

ierobežojumus. Pretējā gadījumā lietotājam varētu būt izdevīgi ilgstoši „apiet" skaitītāja mērījumus, neatlīdzinot energoapgādes komersantam zaudējumus. Kompensācijas apmēra ierobežojums esot nepieciešams, jo citādi lietotājam būtu grūtāk panākt samērīga kompensācijas apmēra noteikšanu privāttiesiskajā līgumā. Gadījumos, kad pastāv strīds par to, vai persona patiešām izdarījusi apstrīdētajā normā minētos pārkāpumus, tai esot iespēja aizstāvēt savas tiesības tiesā. Kompensēšanas pienākums nevarot tikt noteikts automātiski vai patvaļīgi, bet esot pakļauts tiesas kontrolei. Turklāt liegums ietekmēt skaitītāju esot noteikts ne tikai tādēļ, lai nodrošinātu samaksu par izlietoto dabasgāzi, bet arī tādēļ, ka attiecīgās darbības ir bīstamas. Patvaļīgs pieslēgums dabasgāzes sistēmai un komercuzskaites mēraparāta bojājumi varot novest pie dabasgāzes noplūdes un apdraudēt ne tikai objekta un pašas personas drošību, bet arī citu personu dzīvību un veselību.

8. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Ministru kabinets – uzskata, ka apstrīdētā likuma norma atbilst Satversmes 64. un 105. pantam, bet apstrīdētās noteikumu normas – Satversmes 64. un 105. pantam, kā arī apstrīdētajai likuma normai.

Kārtība, kādā aprēķina izlietotās dabasgāzes daudzumu, esot reglamentēta Noteikumos Nr. 1048, nevis sistēmas operatora noteikta. Proti, šajos noteikumos esot nevis ietverts deleģējums sistēmas operatoram noteikt norēķinu kārtību izlietotās dabasgāzes daudzuma aprēķināšanai, bet gan paredzēts, ka izlietotās dabasgāzes daudzuma aprēķinos tiek izmantoti sistēmas operatora norēķinu kārtības pielikumā norādītie raksturlielumi (vērtības).

Apstrīdētajās normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmie mērķi esot, pirmkārt, nodrošināt energoapgādes sistēmu drošu, efektīvu un operatīvu darbību visas sabiedrības interesēs, otrkārt, aizsargāt dabasgāzes lietotājus pret dominējošā stāvoklī esošiem komersantiem, treškārt un galvenokārt, atlīdzināt sistēmas operatoram un citiem lietotājiem iespējamos zaudējumus un izdevumus, ko izraisījušas lietotāja darbības, ar kurām tas samazinājis uzskaitīto dabasgāzes patēriņa apjomu vai radījis iespēju patērēt gāzi bez maksas.

Noteikumos Nr. 1048 noteiktā kompensācija divkāršā apmērā no samaksas par aprēķināto izlietotās dabasgāzes daudzumu esot piemērots līdzeklis leģitīmā mērķa sasniegšanai. Zaudējumu nodarīšanas faktu esot grūti konstatēt ar tīkla īpatnībām saistītā komercuzskaites mēraparātu izvietojuma dēļ. Proti, dabasgāzes uzskaites mēraparāti esot izvietoti dzīvokļos daudzdzīvokļu namos vai individuālā objekta īpašniekam piederošā nekustamajā īpašumā, bet attiecīgie īpašnieki nenodrošinot piekļuvi šiem objektiem. Turklāt sistēmas operatoram neesot iespējams precīzi konstatēt, cik liela apmēra zaudējumi tam ir nodarīti.

Apstrīdētajās normās paredzētā kompensācija pēc sava rakstura esot zaudējumus atlīdzinoša, nevis sodoša, tāpēc neesot pamata tās vērtēt kontekstā ar Civillikumā ietverto līgumsoda regulējumu. Turklāt neesot samērīgi pieprasīt, lai lietotājs sedz tikai izdevumus par patērēto dabasgāzi, neņemot vērā iespējamos sistēmas operatora zaudējumus, kas saistīti ar sprādzienbīstamību, dabasgāzes piegādes apturēšanu citiem lietotājiem, sadales sistēmas apsekošanu un remontdarbiem.

9. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – uzskata, ka apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 105. pantam, bet Noteikumu Nr. 1048 87. punkts – arī Satversmes 64. pantam.

Apstrīdētajās normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis esot nodrošināt energoapgādes sistēmu efektīvu un operatīvu darbību un aizsargāt dabasgāzes lietotājus, neļaujot dominējošā stāvoklī esošiem energoapgādes komersantiem piemērot nepamatotus atšķirīgus līgumu nosacījumus dažādiem lietotājiem. Apstrīdētajās normās paredzētais speciālais civiltiesiskās atbildības regulējums esot piemērots šā mērķa sasniegšanai, tomēr šo mērķi varot sasniegt ar personas tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem.

Likumdevējs, ņemot vērā dabasgāzes piegādes jomas specifiku un dabasgāzes īpašības, tās bīstamību, dabasgāzes izlietojuma konstatēšanas iespējamību un citus faktorus, varot paredzēt un noteikt, kā novērtējams pārkāpuma gadījumā nodarītais kaitējums, kā aprēķināmas energoapgādes

komersantam radušās izmaksas, kā konstatējams patērētās dabasgāzes daudzums, kā arī esot tiesīgs deleģēt minēto jautājumu noregulēšanu Ministru kabinetam. Lai gan likumdevējam ir rīcības brīvība, precizējot vai reglamentējot zaudējuma apjoma noteikšanas un aprēķināšanas kārtību konkrētā jomā, tomēr šai kārtībai būtu jāatbilst Civillikumā nostiprinātajiem principiem. Tāpat kārtībai būtu ne vien jānodrošina pušu mantiskā ekvivalence, bet arī jānovērš iespēja vienai pusei iedzīvoties uz otras puses rēķina.

Nedz Enerģētikas likums, nedz Noteikumi Nr. 1048 neparedzot to, kā tiek noteiktas diferencētās patēriņa normas, kas ir būtiska samaksas par faktiski patērēto dabasgāzi un kompensācijas aprēķina komponente. No minētajiem aktiem neesot gūstama skaidrība par to, vai, nosakot diferencētās patēriņa normas, tiek izmantoti kādi objektīvi, mūsdienām un dabasgāzes nozarē vispārzināmiem aspektiem atbilstoši kritēriji, vai un cik lielā mērā šīs diferencētās patēriņa normas ir saistītas ar konkrētā lietotāja apstākļiem.

10. Pieaicinātā persona – Ekonomikas ministrija – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 64. un 105. pantam.

Ekonomikas ministrijas viedoklis par apstrīdēto normu atbilstību Satversmei jau esot ietverts Saeimas un Ministru kabineta atbildes rakstos. Līdz ar to Ekonomikas ministrija pievienojas tajos norādītajiem viedokļiem un argumentiem.

11. Pieaicinātā persona – tiesībsargs – uzskata, ka apstrīdētās normas ierobežo dabasgāzes patērētājiem Satversmes 105. panta pirmajos trijos teikumos ietvertās pamattiesības. Turklāt Ministru kabinets, nosakot apstrīdētajās noteikumu normās paredzēto kompensācijas aprēķināšanas kārtību, neesot rīkojies atbilstoši Satversmes 64. pantam.

Apstrīdētajās normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis esot citu cilvēku tiesību un sabiedrības labklājības aizsardzība. Šīs normas esot piemērotas tajās ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmā mērķa sasniegšanai, jo nepieciešamība pārkāpuma gadījumā maksāt kompensāciju, kas

tiek noteikta, reizinot aprēķināto izlietotās dabasgāzes daudzumu ar tarifu divkāršā apmērā, atturot dabasgāzes lietotājus no pārkāpumu izdarīšanas un nodrošinot to, ka iespējamie sistēmas operatoram nodarītie zaudējumi tiek atlīdzināti. Tomēr apstrīdētajās normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi esot iespējams sasniegt ar personas tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, piemēram, uzliekot dabasgāzes operatoram pienākumu pierādīt, ka tam nodarīti zaudējumi, ieviešot tādu dabasgāzes uzskaites sistēmu, kas ļautu noteikt faktisko patēriņu neatkarīgi no uzstādītā gāzes skaitītāja rādījumiem, vai arī nosakot samērīga apmēra kompensāciju par pārkāpumiem.

Gan Krimināllikums, gan Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss paredzot atbildību par tādu pašu rīcību, par kuru apstrīdētās normas paredz kompensācijas maksāšanas pienākumu. Tādējādi administratīvā atbildība un apstrīdētajās normās paredzētā kompensācija esot pielīdzināmas krimināltiesiska rakstura sodam. Līdz ar to apstrīdētajās normās paredzētā kompensācija, iespējams, pārkāpjot dubultās sodīšanas nepieļaujamības principu. Turklāt tik liela kompensācija par tikai iespējamiem zaudējumiem varot tikt uzskatīta par sodu, kas nav samērīgs ar nodarījumu.

Tiesībsargs norāda, ka regulējums, atbilstoši kuram sistēmas operators nosaka diferencētās dabasgāzes patēriņa normas, esot saprātīgs un neesot pretrunā ar Enerģētikas likumā paredzēto Ministru kabineta kompetenci – noteikt kompensācijas apmēru un aprēķināšanas kārtību. Tas, ka sistēmas operators nosaka diferencētās dabasgāzes patēriņa normas, neesot Satversmes 64. panta pārkāpums.

Lai arī kompensēšanas pienākums pats par sevi neesot prettiesisks, Ministru kabineta izraudzītā metodoloģija neesot samērīga un likumdevējs neesot vēlējies pieļaut kompensāciju apstrīdētajās noteikumu normās paredzētajā apmērā. Ņemot vērā taisnīguma principu, likumdevējs neesot vēlējies, lai par vieniem un tiem pašiem zaudējumiem tiktu maksāta kompensācija jeb atlīdzība divas reizes vai arī noteikta tāda sankcija, kas vairākas reizes pārsniedz atlīdzināmos zaudējumus.

12. Pieaicinātā persona – Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisija – norāda, ka energoapgādes komersantam faktiski neesot tehnisku iespēju ne konstatēt, ne samazināt zaudējumus, kas var rasties apstrīdētajā likuma normā minētā pārkāpuma gadījumā.

Būtiskākais apstāklis, kas faktiski nedodot energoapgādes komersantam iespēju konstatēt faktisko zaudējumu apmēru iepriekš minētajos gadījumos, esot tas, ka energoapgādes komersantam nav iespēju konstatēt, kāds dabasgāzes daudzums ir saņemts konkrētā ēkā vai dzīvoklī no brīža, kad noticis pārkāpums. Energoapgādes komersantam formāli esot tiesības pārtraukt dabasgāzes piegādi lietotāja objektam, ja lietotājs nenodrošina energoapgādes komersantam iespēju uzraudzīt lietotāja dabasgāzes apgādes sistēmas darbību un dabasgāzes skaitītāja darbību. Tomēr šādas tiesības energoapgādes komersants faktiski varot izmantot tikai tad, ja lietotājs tam nodrošina iespēju piekļūt noslēgierīcei, kuru aizverot dabasgāzes piegāde konkrētam objektam tiek pārtraukta, vai tad, ja noslēgierīce neatrodas attiecīgajam lietotājam piederošā īpašumā.

Diferencēto patēriņa normu noteikšanas pamatmērķis esot nodrošināt to, ka dabasgāzes lietotāju maksājumi par dabasgāzi ilgtermiņā iespējami tuvu atbilst faktiski izlietotajam dabasgāzes daudzumam arī tajos gadījumos, kad energoapgādes komersantam ilgstoši nav iespēju iegūt informāciju par konkrētajā objektā faktiski izlietotās dabasgāzes daudzumu un pārtraukt dabasgāzes piegādi šādam objektam. Lai gan diferencētās patēriņa normas esot iespējams noteikt pēc dažādām metodikām, tikai energoapgādes komersanta rīcībā esot informācija par lietotāju objektos izlietotās dabasgāzes daudzumu. Tāpēc pat tad, ja diferencētās patēriņa normas tiktu noteiktas ar valsts institūcijas izdotu normatīvo aktu vai administratīvo aktu, būtu pamatoti to noteikšanā ņemt vērā arī energoapgādes komersanta rīcībā esošo informāciju par lietotāju objektos izlietotās dabasgāzes daudzumu.

13. Pieaicinātā persona – Patērētāju tiesību aizsardzības centrs – norāda, ka apstrīdētajās normās paredzētais kompensācijas maksājums ir nesamērīgi liels.

Kompensācijas maksājums esot piemērojams vienlaikus ar aprēķināto maksājumu par izlietoto dabasgāzi. Abi minētie pārkāpuma gadījumā veicamie maksājumi būtiski ietekmējot patērētāja ekonomiskās intereses, tādēļ esot vērtējami kopsakarā. Kompensācijas maksājums pēc savas dabas esot sodošs, un tam vajagot būt samērīgam ar komersantam katrā atsevišķā gadījumā radītajiem zaudējumiem.

Kompensācijas maksājums, kas ir identisks ar divkāršu samaksu par patērēto dabasgāzi, esot pretrunā ar Patērētāju tiesību aizsardzības likumā ietverto līdzēju tiesiskās vienlīdzības principu un pretēji labas ticības principam nostādot patērētāju neizdevīgā situācijā.

14. Pieaicinātā persona – Konkurences padome – norāda, ka apstrīdētajās normās ietvertais ierobežojums ne vienmēr garantē to, ka dominējošā stāvoklī esošs tirgus dalībnieks ievēro ļaunprātīgas izmantošanas aizliegumu, un ne vienmēr pasargā lietotājus no ekspluatējošas rīcības.

Lietotāji varot atrasties dažādos apstākļos, un arī apstākļi, kuru dēļ līgumi tiek pārkāpti, varot būt atšķirīgi. Ja gan sabiedrisko pakalpojumu sniedzējam, gan tiesai būtu ļauts vērtēt katra līguma pārkāpuma objektīvi atšķirīgos apstākļus un diferencēt izdarīto pārkāpumu un kompensāciju apjomā līdz noteiktai maksimālai robežai, nevis vienīgi maksimālā apjomā, tiktu sasniegts taisnīgāks rezultāts.

Konkurences padome īpaši norāda: tas apstāklis, ka tirgus dalībnieks atrodas dominējošā stāvoklī, nevar atņemt tam tiesības aizsargāt savas aizskartās komerciālās intereses. Arī dominējošā stāvoklī esošam tirgus dalībniekam esot tiesības rīkoties, lai aizsargātu savas intereses, ja vien šādas rīcības mērķis nav sava dominējošā stāvokļa nostiprināšana vai ļaunprātīga izmantošana.

15. Pieaicinātā persona – AS „Latvijas Gāze” – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmei.

Dabasgāzes patēriņa apjoma uzskaites rādītāju samazināšana vai panākta iespēja dabasgāzi patērēt bez maksas vienmēr esot saistīta ar nesankcionētu iejaukšanos dabasgāzes apgādes sistēmā un varot izraisīt dabasgāzes noplūdi vai sprādzienu. Apstrīdētās normas nodrošinot citu cilvēku dzīvības, veselības, mantas un visas sabiedrības drošības aizsardzību. Tāpat apstrīdētajās normās ietvertais regulējums ar tajā paredzēto kompensējošo aspektu esot vērsts uz to, lai sadales sistēmas uzturētājam tiktu kompensēti izdevumi par darbiem, kas veikti pārkāpumu atklāšanai un novēršanai, un lai šie izdevumi ar tiem saistīta tarifu palielinājuma rezultātā nebūtu jāsedz godprātīgajiem enerģijas lietotājiem. Tādējādi apstrīdētās normas nodrošinot sadales sistēmas uzturētāja un godprātīgo dabasgāzes lietotāju īpašuma tiesību aizsardzību.

AS „Latvijas Gāze” pēc būtības norāda, ka apstrīdētās normas ir piemērotas minēto mērķu sasniegšanai un šos mērķus nav iespējams sasniegt ar citiem, personas tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem. Kompensācija atlīdzinot energoapgādes komersantam neuzskaitītās, bet patērētās dabasgāzes iztrūkumu un kalpojot ekonomiskās ekvivalences nodrošināšanai. Tas, ka par dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpšanu ir paredzēta kriminālatbildība un administratīvā atbildība, pats par sevi pierādot to, ka jebkura iejaukšanās dabasgāzes sadales sistēmās vai uzskaites iekārtās ir nozīmīgs un būtisks pārkāpums, bet neesot tādas izmeklēšanas iestādes, kura pastāvīgi un regulāri atklātu šādus pārkāpumus. Formāla krimināltiesībās vai administratīvajās tiesībās pastāvoša atbildība apstākļos, kad nav tādu institūciju, kuru kompetence un kapacitāte būtu pietiekama, lai tās spētu uzraudzīt, kā enerģijas lietotāji apietas ar sadales sistēmas vai uzskaites mēriekārtām, nevarot kalpot par apstrīdētajām normām alternatīvu līdzekli.

Normatīvajos aktos faktiski neesot iespējams iekļaut visu jēdzienu izsmeļošu skaidrojumu un visus lielumus, sevišķi enerģētikas un dabasgāzes nozarē. Dabasgāzes nozare esot tehniski sarežģīta, un tajā regulējamo jautājumu apjoms esot ļoti liels. Gan likumdevējam, gan Ministru kabinetam neesot ne

iespējams, ne nepieciešams izskaidrot katru normatīvajos aktos izmantoto jēdzienu un lielumu. Tā kā patēriņa normas būtībā nosakot izlietotās dabasgāzes daudzumu, Ministru kabinets būtu pārkāpis pilnvarojuma robežas tieši tādā gadījumā, ja pats būtu noteicis šo normu lielumu, jo tas jau attiecas nevis uz patēriņa noteikšanas procedūru jeb kārtību, bet gan uz pašu rezultātu. Likums neliedzot Ministru kabinetam, izdodot noteikumus, atsaukties uz zinātniskiem pētījumiem vai kādu citu informācijas avotu.

16. Pieaicinātā persona – akciju sabiedrība „Gaso” (turpmāk – AS „Gaso”) – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmei.

Apstrīdētajā likuma normā ietverto pilnvarojumu nevarot skatīt atrauti no Enerģētikas likuma 42.[1] panta pirmās daļas un tajā ietvertā pilnvarojuma noteikt dabasgāzes piegādes un lietošanas kārtību. Likumdevējs esot pilnvarojis Ministru kabinetu noteikt enerģētikas jomas dalībnieku tiesības un pienākumus. Pilnvarojums esot pietiekami plašs un ar skaidri saprotamu saturu – tas attiecoties kā uz līgumiskām, tā arī uz ārpuslīgumiskām attiecībām. Turklāt apstrīdētajā likuma normā ietvertais pilnvarojums nevis „pārdeleģējot”, bet gan tieši nosakot fiziskās personas faktiski patērētās dabasgāzes daudzuma aprēķināšanas kārtību.

Apstrīdēto normu mērķis esot preventīvi atturēt dabasgāzes lietotājus no nesankcionētas un patvaļīgas iejaukšanās dabasgāzes sistēmā, aizsargāt sadales sistēmas operatora tiesības, mazinot izdevumus, kas tam radušies saistībā ar nesankcionētu pieslēgšanos dabasgāzes apgādes sistēmai, kā arī aizsargāt godprātīgo dabasgāzes lietotāju tiesības, nodrošinot to, ka viņi nav materiāli atbildīgi par negodprātīgo dabasgāzes lietotāju pārkāpumiem.

Apstrīdētajās normās ietvertais kompensācijas institūts un tās apmērs esot preventīvi vērsts uz to, lai potenciāli negodprātīgie dabasgāzes lietotāji pēc iespējas atturētos no tādas ar likumu un konkrēto dabasgāzes piegādes līgumu nesavienojamas rīcības, kas objektīvi varētu novest pie gāzes noplūdes, avārijas situācijas vai avārijas. Savukārt apstrīdēto normu kompensējošā funkcija citstarp esot vērsta arī uz to, lai sadales sistēmas uzturētājam tiktu kompensēti izdevumi

par darbiem, kas veikti, lai aizsargātu citu cilvēku tiesības uz dzīvību un veselību un novērstu mantas apdraudējumu.

Civiltiesiska līgumsoda piemērošana neattiektos uz dabasgāzes lietotājiem, kuriem nav noslēgts līgums ar dabasgāzes sistēmas operatoru, tādējādi tas nevarot tikt uzskatīts par alternatīvu līdzekli apstrīdētajām normām, kuras aptver arī ārpuslīgumiskas saistības. Par apstrīdētajām normām alternatīvu līdzekli nevarot kalpot arī krimināltiesībās vai administratīvajās tiesībās pastāvošā atbildība, jo tā faktiski nefunkcionējot.

Analizējot Noteikumu Nr. 1048 58. punkta atbilstību samērīguma principam, to vajagot interpretēt ciešā kopsakarā ar 59. punktā ietverto tā laika ierobežojumu, par kuru kompensācija faktiski maksājama. Abu minēto tiesību normu mijiedarbības rezultāts esot objektīvs līdzsvars starp dabasgāzes lietotāja – pārkāpēja – tiesiskajām interesēm, no vienas puses, un dabasgāzes sistēmas operatora tiesībām un interesēm, no otras puses. Tādēļ regulējums, kas nosaka lietotāja pienākumu veikt divkārša tarifa maksājumu kaitējuma atlīdzināšanai, esot pamatots. Vairumā gadījumu šis divkāršais maksājums pat nesedzot reālo gāzes patēriņu jeb tiešo zaudējumu, kā arī neatlīdzinot netiešos zaudējumus un nodarīto kaitējumu. Proti, valsts esot noteikusi sistēmas operatora atbildību par gāzes tīklu drošību, tādēļ tagad operatoram kā komersantam jo īpaši vajagot veikt drošības garantēšanai nepieciešamos pasākumus. Gadījumā, kad persona ir patvaļīgi pieslēgusies gāzes tīkliem vai bojājusi mērierīci, precīzi noteikt patērētās gāzes daudzumu objektīvi neesot iespējams tās gaistošo īpašību dēļ un atlīdzinājums tikai par patērēto gāzi nesedzot drošības prasību izpildei nepieciešamos izdevumus.

Papildus AS „Gaso” norāda uz tehnoloģiskajiem un dabiskajiem gāzes zudumiem, kas parasti rodoties starp tās pieņemšanu un nodošanu lietotājam. Šajos zudumos ietilpstot arī tā neuzskaitītā gāze, kas tiek patērēta nelikumīga pieslēguma vai sabojāta skaitītāja dēļ. Uzskaites instrumenta bojājumu gadījumos bieži vien objektīvi nemaz neesot iespējams atspēkot vai pierādīt to, ka gāze ir vai nav lietota, – gāze esot gaistoša un sprādzienbīstama viela. Tādēļ nelikumīga pieslēguma gadījumā nevarot uzskaitīt visu nu jau izgaisušo gāzi, bet

varot tikai līdz noteiktai ticamības pakāpei aprēķināt neuzskaitīto gāzes daudzumu.

17. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes asociētais profesors *Dr. iur.* Jānis Kārkliņš – norāda, ka apstrīdētā likuma norma un Noteikumu Nr. 1048 56. un 58. punkts neatbilst Satversmes 105. pantam, bet 87. punkts atbilst Satversmes 64. un 105. pantam.

Ar vārdu „kompensācija" Noteikumu Nr. 1048 56. punktā esot domāts jēdziens „līgumsods". Līgumsoda par saistību neizpildi vispār mērķis esot nodrošināties pret zaudējumiem tādos saistību pārkāpšanas gadījumos, kuros zaudējumu esību nereti ir grūti pierādīt, lai gan ir skaidrs, ka tādi ir nodarīti vai var tikt nodarīti. Arī konkrētajā gadījumā Noteikumu Nr. 1048 56. un 58. punktā minētā līgumsoda mērķis esot nodrošināties pret zaudējumiem.

Apstrīdētā likuma norma savu mērķi – pasargāt lietotājus no dominējošā stāvoklī esošiem energoapgādes komersantiem – nesasniedzot, bet, tieši otrādi, kaitējot lietotājiem. Ja leģitīmais mērķis būtu tāds, uz kādu norāda Saeima un Ministru kabinets, tad apstrīdētajās normās vajadzētu būt noteiktai nevis fiksētai summai, bet gan maksimālajai kompensācijas (līgumsoda) apmēra robežai, dodot tiesām tiesības katrā individuālā gadījumā izvērtēt prasītās kompensācijas apmēru un tā samērīgumu. Tādējādi neatbilstot patiesībai Saeimas atbildes rakstā ietvertais apgalvojums, ka personai tiek nodrošinātas tiesības sevi aizstāvēt neatkarīgā tiesas procesā, kurā lieta tiek izskatīta pēc būtības.

Līgumsoda kā soda institūta noliegšana esot saistīta ar privāttiesību uzdevumu, bet privāttiesībām neesot raksturīga sodīšanas funkcija. Tā esot sastopama publisko tiesību jomā, kur sodam esot audzināšanas un brīdināšanas funkcija, t. i., mērķis aizsargāt svarīgas sabiedriskās intereses. Privāto tiesību jomā sabiedriskajām interesēm pārsvarā neesot izšķirošas nozīmes – privāttiesības tās ietekmējot tikai tiktāl, ciktāl tiek pārkāptas imperatīvās privāttiesību normas. Tā kā sodam vajagot būt samērīgam un objektīvam, publiskajās tiesībās sodu piemērojot amatpersona, kura nav ieinteresēta, ir objektīva un izvērtē visus apstākļus, rūpējoties par to, lai piemērotais sods būtu

samērīgs un taisnīgs. Šo soda piemērošanas objektivitāti nodrošinot citstarp tas apstāklis, ka soda piemērotājs pats nesaņem piespriesto soda naudu. Noteikumu Nr. 1048 56. un 58. punkts izslēdzot iepriekš minēto līgumsoda apmēra vērtēšanas aspektu, tādējādi nenovēršot situācijas, kad līgumsoda apmērs nav samērīgs, un tāpēc nevar tikt uzskatīts par spēkā esošu.

Noteikumu Nr. 1048 87. punkts attiecoties uz zaudējumu apmēra aprēķinu, ko tiesas katrā individuālajā gadījumā varot izvērtēt. Pat ja šādas normas Noteikumos Nr. 1048 nebūtu, komersants, vēršoties tiesā, minēto aprēķinu būtu veicis un iesniegtu, bet tiesa to vērtētu. Jautājums par patieso dabasgāzes patēriņu esot fakta jautājums, un tiesai tas esot jāpārbauda. Minētā norma neatbrīvojot tiesu no šādas pārbaudes veikšanas.

18. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes docents *Dr. iur.* Jānis Pleps – norāda, ka likumā un uz tā pamata izdotajos Ministru kabineta noteikumos ietvertais regulējums ir pārbaudāms kopumā, vērtējot, vai saturiski tas uzskatāms par atbilstošu Satversmei, un atzīstot Ministru kabineta tiesības izdot noteikumus likuma un tiesību sistēmas ietvaros, ja tam ir pietiekams likumdevēja pilnvarojums.

Satversmes 64. pantam neatbilstot tāds likums, kurš nav pieņemts un izsludināts pienācīgā kārtībā, proti, tāds likums, kura pieņemšanas un izsludināšanas procesā ir būtiski pārkāpti vispārējie tiesību principi, jo īpaši labas likumdošanas princips, Satversme vai citas attiecināmās tiesību normas. Turklāt Satversmes 64. pantam neatbilstot tāds pilnvarojums, kas nozīmētu likumdevēja atteikšanos no likumdošanas tiesību izmantošanas.

Jautājums par pilnvarojuma skaidrību un pietiekamību lielā mērā esot identificējams ar jautājumu par likumā ietvertās tiesību normas skaidrību un kvalitāti un kā tāds ietilpstot Satversmes 90. panta tvērumā. Ikviena tiesību norma vienmēr esot iztulkojama, un tiesību piemērotājam esot pienākums noskaidrot tiesību normas saturu, izmantojot visas tiesību normu iztulkošanas metodes. Turklāt pilnvarojuma skaidrības pārbaude esot obligāts Ministru kabineta noteikumu izdošanas un arī piemērošanas priekšnoteikums.

Pilnvarojuma skaidrība un pietiekamība neesot formāli nošķirama un izvērtējama atsevišķi no pārbaudes, vai šajā pilnvarojumā ietvertais regulējums saturiski atbilst augstāka juridiska spēka tiesību normām.

Pārdeleģēšanas nepieļaujamība Latvijas tiesiskajā sistēmā esot atzīstama par šajā sistēmā pastāvošu vispārēju tiesību principu. Tas nozīmējot: ja Saeima ar likumu pilnvarojusi Ministru kabinetu izdot noteikumus un tajos detalizētāk regulēt kādus jautājumus, tad Ministru kabinetam vajag pašam šo pilnvarojumu īstenot un attiecīgos jautājumus noregulēt.

Satversmes tiesas judikatūra tradicionāli esot vērsta uz to, lai maksimāli sašaurinātu Ministru kabineta vērtēšanas un rīcības brīvības robežas likumdevēja piešķirtā pilnvarojuma izpildē. Satversmes tiesas praksē esot labi attīstīta prasība pēc pilnvarojošās normas precīza tekstuāla formulējuma, kā arī *ultra vires* doktrīna. Tādējādi Latvijas tiesiskās sistēmas transformācijas procesā esot sekmēta kontinentālās Eiropas tiesību saimei piederīgām tiesiskajām sistēmām tipiskās likuma varas atjaunošana un mazināta sociālistisko tiesību lokam vēsturiski raksturīgā izpildvaras loma tiesisko attiecību regulēšanā un tās izdoto normatīvo tiesību aktu faktiskā ietekme. Tomēr šobrīd esot nepieciešams pārvērtēt, vai attiecīgās pieejas uzturēšana Latvijas tiesiskajā sistēmā joprojām ir nepieciešama un vai tā nesekmē tiesību formālismu.

Secinājumu daļa

19. Saeima ir izteikusi apsvērumus par tiesvedības izbeigšanu lietā daļā par apstrīdētās likuma normas atbilstību Satversmes 64. pantam, pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktu. Proti, Saeima norāda, ka Satversmes tiesas procesa ietvaros likumdevēja dotā pilnvarojuma būtības noskaidrošana, tostarp vērtējot, vai tas ir pietiekami skaidrs un precīzs, notiek, izskatot lietas par likumdevēja pilnvarotās institūcijas izdoto normatīvo aktu atbilstību augstāka juridiska spēka normām. Tādējādi izskatāmajā lietā vajagot pārbaudīt, vai Ministru kabinets bija tiesīgs uz apstrīdētajā likuma normā ietvertā

pilnvarojuma pamata izdot apstrīdētās noteikumu normas, savukārt apstrīdētās likuma normas atbilstība Satversmes 64. pantam atsevišķi neesot vērtējama.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka procesuāla rakstura jautājumi par tiesvedības izbeigšanu parasti izskatāmi pirms tiesību normas satversmības izvērtēšanas, ciktāl nav nepieciešams izvērtēt atsevišķus lietas aspektus pēc būtības (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2018. gada 6. jūnija sprieduma lietā Nr. 2017-21-01 9. punktu*).

Saeimas paustie apsvērumi par tiesvedības izbeigšanu izskatāmajā lietā ir saistīti ar to, vai apstrīdētajā likuma normā, iespējams, ietvertais enerģijas lietotāju pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar likumu, un ar šā izvērtējuma metodoloģiju. Satversmes tiesa jau iepriekš šādus apsvērumus ir vērtējusi, izskatot lietu pēc būtības. Proti, Satversmes tiesa, pārbaudot, vai tiesību norma atbilst Satversmes VIII nodaļā ietvertajām pamattiesībām, ir vērtējusi to, vai šī tiesību norma ir pieņemta pienācīgā kārtībā, tostarp ievērojot Satversmes 64. pantu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2008. gada 16. decembra sprieduma lietā Nr. 2008-09-0106 5. un 6. punktu*).

Turklāt vairākus pieteikumus Satversmes tiesai ir iesniegušas tiesas, kurām apstrīdētā likuma norma jāpiemēro to izskatīšanā esošajās civillietās. Tās norāda, ka apstrīdētajā likuma normā Ministru kabinetam noteiktais pilnvarojums neatbilstot Satversmes 64. pantam, jo neesot skaidrs un tajā neesot noteikti galvenie pilnvarojuma virzieni. Proti, likumdevējs esot vēlējies papildus pienākumam atlīdzināt neuzskaitīto dabasgāzes patēriņu noteikt pienākumu kompensēt nekonkretizētu kaitējumu. Saprātīga likumdevēja prezumpcijas ietvaros neesot rodams pamats tam, ka likumdevējs būtu vēlējies, lai kompensācija jeb atlīdzība par tiem pašiem zaudējumiem tiktu maksāta divas reizes vai arī tiktu noteikta tāda sankcija, kas vairākas reizes pārsniedz atlīdzināmos zaudējumus (*sk. lietas materiālu 13. sēj. 68. un 113. lp.*). Arī šo apsvērumu izvērtēšanas ietvaros nepieciešams analizēt vairākus lietas aspektus pēc būtības.

Līdz ar to tiesvedība izskatāmajā lietā ir turpināma.

20. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka, izskatot lietu, kas ierosināta pēc tiesas pieteikuma, tai jāņem vērā Satversmes tiesas likuma prasības un situācija jāizvērtē tiktāl, ciktāl tas nepieciešams konkrētās civillietas izspriešanai. Turklāt Satversmes tiesai jāvērtē visu to personu situācija, kuras atrodas apstākļos, kas ir vienādi un salīdzināmi ar tiesā izskatāmās lietas apstākļiem. Savukārt tad, ja pieteikumā apstrīdētā norma attiecas uz atšķirīgām situācijām, Satversmes tiesai var būt nepieciešams precizēt, ciktāl tā izvērtēs šo normu (*sk. Satversmes tiesas 2014. gada 7. jūlija sprieduma lietā Nr. 2013-17-01 19. punktu un 2019. gada 5. decembra sprieduma lietā Nr. 2019-01-01 15. punktu*).

Apstrīdētā likuma norma un Noteikumu Nr. 1048 56. un 58. punkts attiecas uz gadījumiem, kad enerģijas lietotājs pārkāpis Ministru kabineta noteikumus par dabasgāzes piegādi un lietošanu vai līgumu par dabasgāzes piegādi. Savukārt Noteikumu Nr. 1048 87. punktā noteiktais izlietotās dabasgāzes daudzuma aprēķins attiecas tikai uz gadījumiem, kad minēto pārkāpumu izdarījis mājsaimniecības lietotājs.

Enerģijas lietotājs ir fiziskā vai juridiskā persona, kas no energoapgādes komersantiem pērk un savām vajadzībām patērē konkrētā veida enerģiju vai kurināmo vai lieto to energoapgādē vai cita veida komercdarbībā (*sk. Enerģētikas likuma (šeit un turpmāk – redakcijā, kas bija spēkā līdz 2016. gada 7. martam) 1. panta 10. punktu*). Savukārt mājsaimniecības lietotājs ir galalietotājs, kurš pērk un izlieto enerģiju savā mājsaimniecībā paša vajadzībām, izņemot komercdarbības vai cita veida profesionālās darbības vajadzības (*sk. Enerģētikas likuma 1. panta 39. punktu*). Gan A. Petrova situācijā, gan situācijās, kas ir šā sprieduma 5. un 6. punktā norādīto tiesu izskatīšanā esošo civillietu pamatā, apstrīdētās normas ir piemērotas vai būtu piemērojamas mājsaimniecības lietotājam. Ņemot vērā minēto, kā arī pieteikumos sniegtos argumentus un citus lietas materiālus, secināms, ka lietas pamatjautājums ir par to, vai apstrīdētajās normās, iespējams, ietvertais tāda mājsaimniecības lietotāja pamattiesību ierobežojums, kurš pārkāpis Ministru kabineta noteikumus par dabasgāzes piegādi un lietošanu vai līgumu par dabasgāzes piegādi, atbilst Satversmei.

Līdz ar to izskatāmajā lietā Satversmes tiesa izvērtēs apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 64. un 105. pantam, ciktāl tās attiecas uz mājsaimniecības lietotāju.

21. Pieteikumos norādīts, ka apstrīdētā likuma norma neatbilst Satversmes 64. un 105. pantam, bet apstrīdētās noteikumu normas – Satversmes 64. un 105. pantam, kā arī apstrīdētajai likuma normai.

Ja ir apstrīdēta vairāku dažāda juridiska spēka tiesību normu atbilstība vairākām Satversmes normām, tad Satversmes tiesai, ņemot vērā izskatāmās lietas būtību, ir jānosaka efektīvākā pieeja šīs atbilstības izvērtēšanai (*sal. sk. Satversmes tiesas 2018. gada 26. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2017-18-01 23. punktu*).

21.1. Pieņemot apstrīdēto likuma normu, likumdevējs izlēmis, ka gadījumā, kad mājsaimniecības lietotājs ir pārkāpis Ministru kabineta noteikumus par dabasgāzes piegādi un lietošanu vai līgumu par dabasgāzes piegādi, samazinot uzskaitīto dabasgāzes patēriņa apjomu vai radot iespēju dabasgāzi patērēt bez maksas, mājsaimniecības lietotājam ir pienākums samaksāt par izlietoto dabasgāzi, kā arī samaksāt kompensāciju. Savukārt kā apstrīdēto noteikumu normu izdošanas pamats Noteikumos Nr. 1048 norādīta apstrīdētā likuma norma.

Satversmes tiesa atzinusi, ka saskaņā ar varas dalīšanas principu izpildvarai ir tiesības izdot noteikumus tikai likumā noteiktos gadījumos un tie nedrīkst būt pretrunā ar Satversmi un likumiem. Tas saistīts ar to, ka izpildvaras izdotam aktam ir cita demokrātiskās leģitimitātes pakāpe nekā likumdevēja pieņemtam aktam. Turklāt Ministru kabineta noteikumi var tikt izdoti tikai tad, ja tie ir nepieciešami, lai īstenotu likumu dzīvē. Tas tiek panākts, noteikumos konkretizējot Saeimas pieņemtā likuma normas (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2018. gada 21. februāra sprieduma lietā Nr. 2017-11-03 14.1. punktu un 2018. gada 18. oktobra sprieduma lietā Nr. 2017-33-03 13. punktu*). No minētā izriet, ka likuma un tā īstenošanai dzīvē nepieciešamo Ministru kabineta noteikumu atbilstība Satversmei ir cieši saistīta. Proti, ja likuma norma neatbilst

Satversmei, arī uz šīs normas pamata izdotie Ministru kabineta noteikumi neatbilst Satversmei.

21.2. Satversmes tiesa, pēc tiesas pieteikuma izskatot lietu par likuma normas atbilstību Satversmes 64. pantam un citai Satversmes VIII nodaļā ietvertai normai, šīs normas atbilstību Satversmes 64. pantam ir vērtējusi, nosakot, vai apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar likumu (*sk. Satversmes tiesas 2008. gada 16. decembra sprieduma lietā Nr. 2008-09-0106 6. punktu*).

Arī izskatāmajā lietā Augstākā tiesa ir lūgusi Satversmes tiesu izvērtēt apstrīdētās likuma normas atbilstību Satversmes 64. un 105. pantam. Tādējādi Satversmes tiesa izvērtēs apstrīdētās likuma normas atbilstību Satversmes 105. pantam, pārbaudot, vai iespējamais Satversmes 105. pantā ietverto pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu, tostarp atbilstoši Satversmes 64. pantam.

Līdz ar to Satversmes tiesa izskatāmajā lietā visupirms izvērtēs, vai apstrīdētā likuma norma atbilst Satversmei.

22. Satversmes 105. pants nosaka: „Ikvienam ir tiesības uz īpašumu. Īpašumu nedrīkst izmantot pretēji sabiedrības interesēm. Īpašuma tiesības var ierobežot vienīgi saskaņā ar likumu. Īpašuma piespiedu atsavināšana sabiedrības vajadzībām pieļaujama tikai izņēmuma gadījumos uz atsevišķa likuma pamata pret taisnīgu atlīdzību.”

22.1. Gadījumos, kad tiek apstrīdēta tiesību normas atbilstība visam Satversmes 105. pantam, bet apstrīdētā norma neparedz īpašuma piespiedu atsavināšanu sabiedrības vajadzībām, izvērtējama vienīgi šīs normas atbilstība Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 12. februāra sprieduma lietā Nr. 2019-05-01 16.1. punktu*).

Apstrīdētajā likuma normā paredzēto maksājumu veikšanas pienākums nozīmē mājsaimniecības lietotāja naudas līdzekļu samazinājumu tādā gadījumā, ja viņš pārkāpis dabasgāzes lietošanas noteikumus. Arī A. Petrovs norāda, ka apstrīdētajā likuma normā noteiktais mājsaimniecības lietotāja pienākums

samaksāt energoapgādes komersantam kompensāciju samazina attiecīgā mājsaimniecības lietotāja īpašumu – naudas līdzekļus. Kompensācijai esot ekonomiska vērtība un pienākumam to samaksāt – mantisks raksturs (*sk. A. Petrova pieteikumu lietas materiālu 1. sēj. 10. lp.*). Ņemot vērā iepriekš minēto, secināms, ka izskatāmā lieta neattiecas uz īpašuma piespiedu atsavināšanu sabiedrības vajadzībām, tāpēc apstrīdētā likuma norma vērtējama Satversmes 105. panta pirmā, otrā un trešā teikuma tvērumā.

22.2. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka Satversmes 105. pants paredz gan īpašuma tiesību netraucētu īstenošanu, gan arī valsts tiesības sabiedrības interesēs ierobežot šīs tiesības. Tādējādi minētais pants, no vienas puses, ietver valsts pienākumu veicināt un atbalstīt īpašuma tiesības, proti, pieņemt tādus likumus, kas nodrošinātu šo tiesību aizsardzību, taču, no otras puses, dod valstij arī tiesības noteiktā apjomā un kārtībā iejaukties īpašuma tiesību izmantošanā (*sk. Satversmes tiesas 2002. gada 20. maija sprieduma lietā Nr. 2002-01-03 secinājumu daļu un 2005. gada 16. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-12-0103 21. punktu*). Ar „tiesībām uz īpašumu" Satversmes 105. panta izpratnē saprotamas visas mantiska rakstura tiesības, kuras tiesīgā persona var izlietot par labu sev un ar kurām tā var rīkoties pēc savas gribas, piemēram, īpašums Civillikuma 927. panta izpratnē (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2010. gada 20. aprīļa lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2009-100-03 8.2. punktu un 2019. gada 16. maija sprieduma lietā Nr. 2018-17-03 14. punktu*). Arī personas naudas līdzekļi ir tiesību uz īpašumu objekts.

Līdz ar to personas naudas līdzekļu, kuri jāiegulda ar apstrīdēto likuma normu noteikto maksājumu veikšanai, aizsardzība ietilpst Satversmes 105. pantā ietverto tiesību uz īpašumu tvērumā.

23. Lai izvērtētu apstrīdētās likuma normas atbilstību Satversmes 105. pantam, jānoskaidro, vai tā ierobežo mājsaimniecības lietotāja pamattiesības.

Apstrīdētā likuma norma pēc būtības nosaka: ja energoapgādes komersants konstatē, ka mājsaimniecības lietotājs pārkāpis Ministru kabineta

noteikumus par dabasgāzes piegādi un lietošanu vai līgumu par dabasgāzes piegādi (turpmāk – dabasgāzes lietošanas noteikumi), un šā pārkāpuma rezultātā viņam ir samazināts uzskaitītais dabasgāzes patēriņa apjoms vai radīta iespēja dabasgāzi patērēt bez maksas, mājsaimniecības lietotājs samaksā energoapgādes komersantam par izlietoto dabasgāzi, kuras daudzuma noteikšanas kārtību energoapgādes komersantam nosaka Ministru kabinets (turpmāk – samaksa par izlietoto dabasgāzi), un kompensāciju, kuras apmērs aprēķināts Ministru kabineta noteiktajā kārtībā (turpmāk – kompensācija).

No Satversmes tiesas judikatūras izriet, ka normatīvajos tiesību aktos noteikts obligāta maksājuma veikšanas pienākums vienmēr nozīmē tiesību uz īpašumu ierobežojumu (*sal. sk. Satversmes tiesas 2010. gada 6. decembra sprieduma lietā Nr. 2010-25-01 5. punktu*). Apstrīdētajā likuma normā noteiktais pienākums veikt tajā paredzētos maksājumus aizskar personas īpašumu, proti, samazina tās naudas līdzekļu apmēru, tādējādi apstrīdētā likuma norma ietver īpašuma tiesību ierobežojumu Satversmes 105. panta izpratnē.

Līdz ar to apstrīdētā likuma norma ierobežo personai – mājsaimniecības lietotājam – Satversmes 105. pantā ietvertās pamattiesības.

24. Lai izvērtētu Satversmes 105. pantā ietverto pamattiesību ierobežojuma satversmību, jānoskaidro:

1) vai pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu;

2) vai šim ierobežojumam ir leģitīms mērķis;

3) vai šis ierobežojums ir samērīgs ar tā leģitīmo mērķi (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2018. gada 6. jūnija sprieduma lietā Nr. 2017-21-01 14. punktu*).

25. Lai izvērtētu, vai pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu, jāpārbauda:

1) vai likums ir pieņemts, ievērojot normatīvajos aktos paredzēto kārtību;

2) vai likums ir izsludināts un publiski pieejams atbilstoši normatīvo aktu prasībām;

3) vai likums ir pietiekami skaidri formulēts, lai persona varētu izprast no tā izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt tā piemērošanas sekas (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2018. gada 6. jūnija sprieduma lietā Nr. 2017-21-01 15. punktu*).

Pamattiesību ierobežojumam jābūt noteiktam tādā likumdošanas procesā, kas atbilst labas likumdošanas principam (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 6. marta sprieduma lietā Nr. 2018-11-01 18.1. punktu un 2019. gada 7. jūnija sprieduma lietā Nr. 2018-15-01 13.2. punktu*).

25.1. Apstrīdētā likuma norma ir pieņemta ar 2008. gada 5. jūnija likumu „Grozījumi Enerģētikas likumā". Attiecīgais likumprojekts tika izskatīts trijos lasījumos. Likums tika pieņemts un 2008. gada 20. jūnijā izsludināts oficiālajā laikrakstā „Latvijas Vēstnesis" Nr. 96 normatīvajos tiesību aktos noteiktajā kārtībā.

25.2. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka tiesību normai, kas ierobežo personas pamattiesības, jābūt gan saprotamai, gan paredzamai. Proti, normai jābūt formulētai pietiekami precīzi un skaidri. Normai jābūt formulētai tā, lai ļautu personām skaidri paredzēt precīzu noteikuma piemērošanas jomu un nozīmi (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2011. gada 30. marta sprieduma lietā Nr. 2010-60-01 15.2. punktu*).

No apstrīdētās likuma normas mājsaimniecības lietotājs varēja secināt un paredzēt tiesiskās sekas, kādas iestāsies gadījumā, ja viņš būs pārkāpis dabasgāzes lietošanas noteikumus. Energoapgādes komersants no šāda mājsaimniecības lietotāja var prasīt samaksu par izlietoto dabasgāzi un kompensāciju. Tādējādi apstrīdētajā likuma normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma formulējums ir pietiekami skaidrs, persona var izprast šā ierobežojuma saturu un paredzēt tā piemērošanas sekas.

25.3. Apstrīdētajā likuma normā ir ietverts arī pilnvarojums Ministru kabinetam noteikt kārtību, kādā nosakāms faktiski patērētās dabasgāzes daudzums, kas nepieciešams samaksas par izlietoto dabasgāzi aprēķināšanai, kā

arī kompensācijas apmēra aprēķināšanas kārtību (*sk. arī šā sprieduma 19. punktu*).

25.3.1. Atbilstoši Satversmes 64. pantam likumdošanas tiesības pieder Saeimai, kā arī tautai Satversmē paredzētā kārtībā un apmēros. Tomēr, lai nodrošinātu efektīvāku valsts varas īstenošanu, ir pieļaujama atkāpe no prasības, ka likumdevējam visi jautājumi pilnībā jāizšķir pašam. Šī efektivitāte tiek sasniegta, likumdevējam likumdošanas procesā izlemjot svarīgākos jautājumus, bet detalizētāku noteikumu un likuma ieviešanai dzīvē nepieciešamo tehnisko normu izstrādāšanai pilnvarojot Ministru kabinetu vai citas valsts institūcijas (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2005. gada 21. novembra sprieduma lietā Nr. 2005-03-0306 7. punktu un 2018. gada 21. februāra sprieduma lietā Nr. 2017-11-03 14.1. punktu*).

Taču likumdevējam, pilnvarojot Ministru kabinetu izdot ārējos normatīvos aktus, ir jāievēro valsts varas atzaru savstarpējās līdzsvara un atsvara attiecības, kā arī citi vispārējie tiesību principi (*sk. Satversmes tiesas 2011. gada 11. janvāra sprieduma lietā Nr. 2010-40-03 10.2. punktu*). Proti, atbilstoši Ministru kabineta iekārtas likuma 31. panta pirmās daļas 1. punktam Ministru kabinets var izdot ārējus normatīvos aktus – noteikumus tikai tad, ja likums Ministru kabinetu tam īpaši pilnvarojis. Pilnvarojumā norāda tā galvenos satura virzienus. Tādējādi likumdevējam ir skaidri jānorāda, kādus jautājumus un kādā veidā Ministru kabinets ir tiesīgs noregulēt (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 21. novembra sprieduma lietā Nr. 2005-03-0306 10. punktu*).

Līdz ar to Satversmes tiesai jāizvērtē, pirmkārt, vai likumdevējs pats ir noregulējis sabiedrībai svarīgākās tiesiskās attiecības, konkrētajā gadījumā – saistībā ar dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpšanu, un, otrkārt, vai likumdevējs apstrīdētajā likuma normā ir skaidri norādījis, kādas likumdevēja noregulētas tiesiskās attiecības Ministru kabinets ir tiesīgs konkretizēt.

25.3.2. Lai noskaidrotu, vai likumdevējs pats ir noregulējis sabiedrībai svarīgākās tiesiskās attiecības, Satversmes tiesai visupirms jānoskaidro apstrīdētajā likuma normā ietvertā pilnvarojuma saturs un mērķis.

Ar pilnvarojuma mērķi saprot to, ko likumdevējs centies panākt, piešķirot Ministru kabinetam tiesības noregulēt kādu jautājumu. Ar likumdevēja doto pilnvarojumu izpildvarai jāsaprot ne tikai viena konkrēta lakoniska tiesību norma, bet paša likuma būtība un mērķi tiesību sistēmas ietvarā (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2017. gada 19. decembra sprieduma lietā Nr. 2017-02-03 18.1.1. punktu*).

No likuma „Par sabiedrisko pakalpojumu regulatoriem" 1. panta un 2. panta otrās daļas 1. punkta izriet, ka valsts ar mērķi citstarp nodrošināt iespēju saņemt nepārtrauktus, drošus un kvalitatīvus sabiedriskos pakalpojumus, kuru cenas atbilst ekonomiski pamatotām izmaksām, regulē sabiedrisko pakalpojumu sniegšanu kā komercdarbību enerģētikas nozarē, nosakot sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas kārtību un tiesiskās attiecības sabiedrisko pakalpojumu sniegšanā. Arī Satversmes tiesa ir atzinusi, ka sabiedrisko pakalpojumu regulēšanā vienmēr jārēķinās ar divām interesēm – pirmkārt, ar piegādātāja interesi nodrošināt sava uzņēmuma ekonomisko darbību un attīstību un, otrkārt, ar patērētāju interesi saņemt nepārtrauktus, drošus un kvalitatīvus sabiedriskos pakalpojumus par samērīgiem tarifiem (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2002. gada 24. decembra sprieduma lietā Nr. 2002-16-03 5. punktu*). Turklāt sabiedriskie pakalpojumi parasti ir svarīgi cilvēka cienīgas dzīves nodrošināšanai. Līdz ar to regulējamo sabiedrisko pakalpojumu sniedzēju un lietotāju savstarpējās tiesiskās attiecības ir tādas, ko regulē ne vien vispārīgās civiltiesību normas, bet arī speciālās tiesību normas.

Regulējamo pakalpojumu sniegšanā enerģētikas nozarē tiesisko attiecību objekts ir enerģija – prece ar noteiktu vērtību, tostarp dabasgāze (*sk. Enerģētikas likuma 1. panta 1. punktu*). Savukārt enerģētikas nozarē veicamā komercdarbība ir energoapgāde, kuru nepieciešams licencēt vai reģistrēt un kura ietver citstarp dabasgāzes iepirkšanu, pārveidi, uzglabāšanu, pārvadi, sadali vai tirdzniecību (*sk. Enerģētikas likuma 1. panta 2. punktu*). Tā ir īpaši regulējama, lai nodrošinātu enerģijas lietotāju efektīvu, drošu un kvalitatīvu apgādi arī ar dabasgāzi pieprasītajā daudzumā un par pamatotām cenām (*sk. Enerģētikas likuma 3. panta 2. punktu*).

Energoapgādes komersantam ir pienākums saskaņā ar licencē noteiktajām prasībām nodrošināt esoša vai potenciāla enerģijas lietotāja drošu, pastāvīgu un stabilu apgādi ar citstarp dabasgāzi ekonomiski pamatoti pieprasītajā daudzumā un kvalitātē (*sk. likuma „Par sabiedrisko pakalpojumu regulatoriem" 22. panta pirmo daļu un 24. panta pirmo daļu, kā arī Enerģētikas likuma 5. panta pirmo daļu*). Savukārt mājsaimniecības lietotājs kā enerģijas lietotājs no energoapgādes komersanta pērk un savām vajadzībām patērē citstarp dabasgāzi (*sk. Enerģētikas likuma 1. panta 10. un 39. punktu*). Tomēr laikā, kad apstrīdētās normas bija spēkā, Latvijas dabasgāzes tirgū AS „Latvijas Gāze" bija monopolstāvoklī. Monopola apstākļos sabiedrības resursi netiek sadalīti visefektīvākajā veidā (*sk.: Wish R., Bailey D. Competition Law. 9th edition. Oxford: Oxford University, 2018, p. 7*). Proti, monopolstāvoklis ir tirgus nepilnība, kas kaitē patērētājiem, tādēļ valstij bija pienākums iejaukties Latvijas dabasgāzes tirgū un veicināt patērētāju aizsardzību, tai skaitā nosakot izņēmumus no privāttiesisko attiecību noregulējuma (*sal. sk.: Cseres K. J. Competition Law and Consumer Protection. Hague: Kluwer Law International, 2005, p. 154–155; Lianos I., Korah V., Siciliani P. Competition Law. Analysis, Cases & Materials. New York: Oxford University, 2019, p. 90–91*). Šis pienākums ir no demokrātiskas tiesiskas valsts pamatnormas atvasinātā sociāli atbildīgas valsts principa konkretizācijas elements un vērsts uz valsts ilgtspējīgas attīstības nodrošināšanu.

Dabasgāzes piegādes un lietošanas kārtību nosaka Ministru kabinets (*sk. Enerģētikas likuma 42.[1] panta pirmo daļu*). Ministru kabinets, kā pamatu norādot citstarp minēto likuma normu, izdevis Noteikumus Nr. 1048. Tie noteic, ka dabasgāzi lietotājam piegādā saskaņā ar šiem noteikumiem un sistēmas operatora un lietotāja noslēgto līgumu par dabasgāzes piegādi (*sk. Noteikumu Nr. 1048 3. punktu*). Sistēmas operators nodrošina lietotājam dabasgāzes piegādi līdz dabasgāzes apgādes sistēmas piederības robežai – piederības un atbildības dalījuma vietai starp sistēmas operatora un lietotāja dabasgāzes apgādes sistēmām (*sk. Noteikumu Nr. 1048 2.3. apakšpunktu un 26. punktu*). Savukārt lietotājs ir atbildīgs par savā īpašumā vai lietošanā esošo dabasgāzes apgādes sistēmu un tās darbību, un viņam ir arī pienākums reģistrēt datus par izlietotās

dabasgāzes daudzumu un ziņot sistēmas operatoram, kā arī samaksāt par patērēto dabasgāzi (*sk. Noteikumu Nr. 1048 34. punktu, 36.5. apakšpunktu un 46. punktu*). Patērētās dabasgāzes daudzums nosakāms pēc norēķinu uzskaites mēraparātu vai dabasgāzes patēriņa skaitītāju rādījumiem, ar kuriem aprīkota lietotāja dabasgāzes apgādes sistēma (*sk. Noteikumu Nr. 1048 12. un 53. punktu*).

Apstrīdētā likuma norma regulē gadījumus, kad mājsaimniecības lietotājs ir pārkāpis dabasgāzes lietošanas noteikumus. Likumdevējs izlēmis, ka šādā situācijā energoapgādes komersants faktiski patērētās dabasgāzes daudzumu nosaka Ministru kabineta noteiktajā kārtībā. Proti, faktiski patērētās dabasgāzes apjoms un arī energoapgādes komersantam nodarītie zaudējumi esot jānosaka pēc konkrēta aprēķina. Sistēmas operatora iespējas pārtraukt dabasgāzes piegādi esot būtiski ierobežotas, jo šīs darbības veikšanai nepieciešama iekļūšana attiecīgā mājsaimniecības lietotāja īpašumā, kur vēsturiski izveidojušos tehnisku apstākļu dēļ izvietoti dabasgāzes skaitītāji, taču tie mājsaimniecības lietotāji, kuri ir negodprātīgi, šo piekļuvi nenodrošinot. Tāpat sistēmas operators nevarot konstatēt, kad tieši attiecīgais lietotājs veicis prettiesiskās darbības un kāds dabasgāzes daudzums faktiski izlietots konkrētajā objektā (*sk. Saeimas atbildes rakstu un Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisijas viedokli lietas materiālu 1. sēj. 134.-135. lp. un 13. sēj. 30. lp.*).

No iepriekš minētā izriet, ka apstrīdētās likuma normas būtība un mērķis ir noteikt speciālu samaksas par izlietoto dabasgāzi un sistēmas operatoram nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas tiesisko regulējumu gadījumiem, kad faktiski izlietotās dabasgāzes daudzums nav nosakāms. Turklāt pat tad, ja likumdevēja dotais pilnvarojums konkrētās tiesību nozares tehniskā rakstura dēļ ir plašs vai salīdzinoši abstrakts, izpildvarai, interpretējot pilnvarojošo likuma normu, ir jāievēro likumā ietvertie mērķi un vērtības, kuru aizsardzībai likums ir pieņemts, un tai ir jādarbojas kā likumā noteikto vadlīniju īstenotājam, ievērojot vispārējos tiesību principus un citas Satversmes normas (*sal. sk. Satversmes tiesas 2011. gada 11. janvāra sprieduma lietā Nr. 2010-40-03 10.4. punktu*). Pretējā gadījumā izpildvara nekad nevarētu izdot tādas tiesību normas, kas sasniedz

likumdevēja noteikto mērķi (*sal. sk. Satversmes tiesas 2017. gada 29. jūnija sprieduma lietā Nr. 2016-23-03 17.1.3. punktu un 2018. gada 12. decembra sprieduma lietā Nr. 2018-06-0103 18. punktu*).

Satversmes tiesa secina, ka apstrīdētajā likuma normā ietvertais likumdevēja pilnvarojums Ministru kabinetam ir pietiekami skaidrs.

Likumdevējam ir pienākums regulēt vairākas tiesiskās attiecības tā, lai monopolstāvoklī esošs komersants nesamērīgi neierobežotu patērētāju tiesības. Tādējādi likumdevējs pats ir izlēmis jautājumu par to, kādā veidā tiek regulētas tiesiskās attiecības, kurās mājsaimniecības lietotājs pārkāpis dabasgāzes lietošanas noteikumus, skaidri pilnvarojot Ministru kabinetu noregulēt atsevišķus ar to saistītos aspektus.

Līdz ar to apstrīdētajā likuma normā ietvertais mājsaimniecības lietotāja pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu un apstrīdētā likuma norma atbilst Satversmes 64. pantam.

26. Ikviena pamattiesību ierobežojuma pamatā ir jābūt apstākļiem un argumentiem, kādēļ tas vajadzīgs, proti, ierobežojums tiek noteikts svarīgu interešu – leģitīma mērķa – labad (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2015. gada 13. oktobra sprieduma lietā Nr. 2014-36-01 18. punktu*). Pienākums norādīt un pamatot pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi Satversmes tiesas procesā visupirms ir institūcijai, kas izdevusi apstrīdēto aktu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2009. gada 15. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2008-36-01 12. punktu*).

Saeima norāda, ka apstrīdētajā likuma normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis ir citu cilvēku – mājsaimniecības lietotāju – tiesību un sabiedrības labklājības aizsardzība. Mājsaimniecības lietotāju aizsardzība izpaužoties tā, ka tiek ierobežots līgumisko sankciju apmērs monopolstāvoklī esošam energoapgādes komersantam, savukārt sabiedrības labklājība tiekot aizsargāta, nodrošinot nepārtrauktu, drošu un kvalitatīvu sabiedrisko pakalpojumu sniegšanu (*sk. Saeimas atbildes rakstu lietas materiālu 1. sēj. 131. lp.*). Tomēr citu lietas dalībnieku un pieaicināto personu viedokļi par

apstrīdētajā likuma normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi ir atšķirīgi.

Apstrīdētā likuma norma bija ietverta likumā „Grozījumi Enerģētikas likumā", kuru Saeima pieņēma 2008. gada 5. jūnijā. Apstrīdētajai likuma normai saturiski līdzīga norma sākotnēji bija iekļauta likumprojektā Nr. 646/Lp9. Proti, minētā likumprojekta 6. pants paredzēja papildināt Enerģētikas likumu ar 42.[3] pantu, kura pirmā daļa pēc būtības noteiktu: ja energoapgādes komersants konstatē dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpumu, tas uz īpaša aprēķina pamata nosaka nelikumīgi izlietotās dabasgāzes daudzumu. Turklāt energoapgādes komersants var aprēķināt līgumsodu, reizinot aprēķināto dabasgāzes daudzumu ar dabasgāzes tirdzniecības gala tarifu divkāršā apmērā. Tādējādi kā minētajā likumprojektā sākotnēji paredzētajā tiesību normā, tā arī apstrīdētajā likuma normā bija ietverts mājsaimniecības lietotāja pienākumus dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma gadījumā samaksāt par izlietoto dabasgāzi, kā arī veikt obligātu maksājumu – līgumsodu vai kompensāciju.

Likumprojekta Nr. 646/Lp9 6. pantā paredzētā Enerģētikas likuma 42.[3] panta mērķis bija nodrošināt energoapgādes sistēmas efektīvu un operatīvu darbību, kā arī aizsargāt enerģijas lietotājus, neļaujot monopolstāvoklī esošiem energoapgādes komersantiem piemērot nepamatotus atšķirīgus līgumu nosacījumus dažādiem enerģijas lietotājiem (*sk. 2008. gada 28. februārī 9. Saeimā iesniegtā likumprojekta Nr. 646/Lp9 „Grozījumi Enerģētikas likumā" anotāciju*). Likumprojekta Nr. 646/Lp9 6. pantā paredzētā Enerģētikas likuma 42.[3] panta un apstrīdētās likuma normas redakciju līdzības dēļ šie mērķi ir attiecināmi arī uz apstrīdēto likuma normu. Tādējādi mājsaimniecības lietotāja tiesību uz īpašumu ierobežojums ir noteikts sabiedrības interesēs, lai novērstu energoapgādes sistēmas kā sabiedriski nozīmīga pakalpojuma sniegšanas priekšnoteikuma funkcionēšanas traucējumus, kā arī nodrošinātu mājsaimniecības lietotāju tiesību aizsardzību, veicinot pušu vienlīdzību mājsaimniecības lietotāja un monopolstāvoklī esoša energoapgādes komersanta tiesiskajās attiecībās.

Līdz ar to apstrīdētajā likuma normā ietvertajam pamattiesību ierobežojumam ir leģitīmi mērķi – citu cilvēku tiesību un sabiedrības labklājības aizsardzība.

27. Noskaidrojot, vai apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir samērīgs, Satversmes tiesa izvērtē, vai ierobežojums ir piemērots leģitīmā mērķa sasniegšanai, vai mērķi nav iespējams sasniegt ar citiem, indivīda tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem un vai labums, ko gūst sabiedrība no noteiktā ierobežojuma, ir lielāks par indivīdam nodarīto zaudējumu. Ja, izvērtējot tiesību normu, tiek atzīts, ka tajā ietvertais pamattiesību ierobežojums neatbilst kaut vienam no šiem kritērijiem, apstrīdētā norma neatbilst samērīguma principam un ir prettiesiska (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2018. gada 6. jūnija sprieduma lietā Nr. 2017-21-01 17. punktu*).

28. Likumdevēja izraudzītie līdzekļi ir piemēroti apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmā mērķa sasniegšanai, ja ar konkrēto regulējumu šis mērķis tiek sasniegts (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2011. gada 28. novembra sprieduma lietā Nr. 2011-02-01 15. punktu*).

A. Petrovs uzskata, ka apstrīdētajā likuma normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma mērķi – aizsargāt mājsaimniecības lietotāju – ar likumdevēja izraudzītajiem līdzekļiem nevarot sasniegt, taču ar tiem varot sasniegt citu mērķi – sodīt mājsaimniecības lietotāju (*sk. A. Petrova pieteikumu lietas materiālu 1. sēj. 17.-18. lp.*). Augstākā tiesa norāda, ka civiltiesiskas sankcijas noteikšana sasniedz mērķi disciplinēt mājsaimniecības lietotāju un var novērst mājsaimniecības lietotāja iejaukšanos dabasgāzes patēriņa uzskaitē, tādējādi sekmējot sabiedrības drošības aizsardzību (*sk. Augstākās tiesas pieteikumus lietas materiālu 13. sēj. 69. un 114.-115. lp.*). Savukārt Saeima norāda, ka tās izraudzītie līdzekļi ir piemēroti apstrīdētajā likuma normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmā mērķa sasniegšanai. Pienākums maksāt kompensāciju energoapgādes komersantam nodrošinot tam gan zaudējumu atlīdzināšanu

saistībā ar faktiski izlietoto dabasgāzi, gan kompensāciju par līguma vai Ministru kabineta noteikumu pārkāpumu (*sk. Saeimas atbildes rakstu lietas materiālu 1. sēj. 133. lp.*).

28.1. Dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma gadījumā, kad mājsaimniecības lietotājs prettiesiski iejaucies dabasgāzes patēriņa skaitītāja darbībā, patērētās dabasgāzes daudzumu un energoapgādes komersanta iespējamo zaudējumu apmēru faktiski neesot iespējams noteikt. Tas saistīts ar to, ka atkarībā no dabasgāzes objekta būvniecības tiesiskā regulējuma laikā, kad konkrēti objekti pieslēgti dabasgāzes sistēmai, dabasgāzes skaitītāji varēja būt uzstādīti gan lietotājam piederošā īpašumā, gan ārpus tā (*sk. Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisijas viedokli lietas materiālu 13. sēj. 29. lp.*).

Mājsaimniecības lietotājam ir pienākums nodrošināt sistēmas operatora pilnvaroto pārstāvju netraucētu piekļūšanu lietotāja dabasgāzes apgādes sistēmām, norēķinu uzskaites mēraparātiem un dabasgāzes patēriņa skaitītājiem (*sk. Noteikumu Nr. 1048 36.4. apakšpunktu, 78. un 79. punktu*). Tomēr sociālajā realitātē mājsaimniecības lietotāji, kas pārkāpuši dabasgāzes lietošanas noteikumus, var būt ieinteresēti šo pienākumu nepildīt, lai varētu dabasgāzi patērēt bez maksas pēc iespējas ilgāk (*sk. arī AS „Gaso" viedokli lietas materiālu 12. sēj. 65. lp.*). Ja mājsaimniecības lietotājs šo pienākumu nepilda, energoapgādes komersantam ir tiesības pārtraukt dabasgāzes piegādi mājsaimniecības lietotāja objektam (*sk. Noteikumu Nr. 1048 40.5. un 93.2. apakšpunktu, kā arī 80. punktu*). Tomēr energoapgādes komersants šīs tiesības var izmantot tikai tad, ja lietotājs tam nodrošina iespēju piekļūt noslēgierīcei, kuru aizverot dabasgāzes piegāde konkrētam lietotājam tiek pārtraukta, vai arī noslēgierīce neatrodas attiecīgajam lietotājam piederošā īpašumā (*sk. arī Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisijas viedokli lietas materiālu 13. sēj. 30. lp.*).

Apstrīdētajā likuma normā noteiktais pienākums samaksāt par izlietoto dabasgāzi nodrošina energoapgādes komersantam atlīdzību par mājsaimniecības lietotājam piegādāto dabasgāzi arī tad, ja tās faktiskā daudzuma noteikšana ir apgrūtināta. Šāds tiesiskais regulējums ir vērsts uz energoapgādes sistēmas

nepārtrauktu, drošu un kvalitatīvu funkcionēšanu, ļaujot energoapgādes komersantam par piegādāto dabasgāzi saņemto atlīdzību izmantot energoapgādes sistēmas kā sabiedriski nozīmīga pakalpojuma sniegšanas priekšnoteikuma uzturēšanai, tostarp kvalitātes un drošuma prasību ievērošanai. Tādējādi šis pienākums ir piemērots līdzeklis mājsaimniecības lietotāja tiesību aizsargāšanai un sabiedrības labklājības veicināšanai.

28.2. Papildus pienākumam samaksāt par izlietoto dabasgāzi likumdevējs mājsaimniecības lietotājam dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma gadījumā noteicis pienākumu samaksāt energoapgādes komersantam kompensāciju.

Kompensācija pēc tās juridiskās dabas ir pielīdzināma līgumsodam. Ja tiesību normā kā kompensācija tiek definēta konstanta summa, ko aprēķina pēc formulas, tad tie nav zaudējumi, jo zaudējumi ir katra konkrētā pārkāpuma gadījumā individuāli vērtējams un nosakāms kaitējums. Pretējā gadījumā ikviena līguma slēdzēji varētu apiet līgumsoda apmēra ierobežojumus, lietojot jēdzienu „kompensācija" jēdziena „līgumsods" vietā (*sk. arī Dr. iur. Jāņa Kārkliņa un Patērētāju tiesību aizsardzības centra viedokļus lietas materiālu 2. sēj. 29. lp. un 13. sēj. 17. lp.*). Proti, kompensācija ir līdzeklis dabasgāzes lietošanas noteikumos un līgumā par dabasgāzes piegādi noteikto mājsaimniecības lietotāja saistību pastiprināšanai. Kompensācija kā mājsaimniecības lietotāja saistību pastiprināšanas līdzeklis motivē mājsaimniecības lietotāju ievērot dabasgāzes lietošanas noteikumus un līgumu par dabasgāzes piegādi un sekmē dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpumu prevenciju, tādējādi veicinot kvalitatīvu un drošu sabiedrisko pakalpojumu sniegšanu.

Kompensācijas apmēra ierobežošana Ministru kabineta noteiktajā kārtībā veicina mājsaimniecības lietotāju aizsardzību tiesiskajās attiecībās ar monopolstāvoklī esošu energoapgādes komersantu, lai tas nevarētu noteikt nesamērīgus līguma par dabasgāzes piegādi noteikumus. Tādējādi arī apstrīdētajā likuma normā ietvertais mājsaimniecības lietotāja pienākums maksāt kompensāciju ir piemērots līdzeklis mājsaimniecības lietotāju tiesību aizsargāšanai un sabiedrības labklājības veicināšanai.

Līdz ar to likumdevēja izraudzītie līdzekļi ir piemēroti apstrīdētajā likuma normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķu sasniegšanai.

29. Izvērtējot to, vai izraudzītie līdzekļi ir nepieciešami leģitīmo mērķu sasniegšanai, Satversmes tiesa pārbauda, vai leģitīmos mērķus nav iespējams sasniegt ar citiem, indivīda tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, kuri būtu tikpat iedarbīgi.

Satversmes tiesa jau atzinusi, ka saudzējošāks līdzeklis ir nevis jebkurš cits, bet tikai tāds līdzeklis, ar kuru var sasniegt leģitīmo mērķi vismaz tādā pašā kvalitātē. Satversmes tiesas kompetencē ir pārbaudīt to, vai nepastāv alternatīvi līdzekļi, kas personu pamattiesības aizskartu mazāk (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 12. februāra sprieduma lietā Nr. 2019-05-01 23. punktu*).

29.1. Gan A. Petrovs, gan šā sprieduma 5. un 6. punktā minētās tiesas norāda, ka alternatīvs līdzeklis apstrīdētajā likuma normā noteiktajam mājsaimniecības lietotāja pienākumam dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma gadījumā ir vispārīgā Civillikuma regulējuma piemērošana. Turpretī Saeima norāda, ka Civillikuma piemērošana nesasniegtu leģitīmo mērķi un tādēļ nav piemērots un tikpat efektīvs līdzeklis šā mērķa sasniegšanai.

29.1.1. Apstrīdētajā likuma normā ietvertais mājsaimniecības lietotāja pienākums samaksāt par izlietoto dabasgāzi ir saistīts ar to, ka energoapgādes komersantam vēsturisku un tehnisku iemeslu dēļ ir grūti konstatēt dabasgāzes lietošanas noteikumus pārkāpuša mājsaimniecības lietotāja faktiski patērētās dabasgāzes daudzumu un to samazināt (*sk. Saeimas atbildes rakstu lietas materiālu 1. sēj. 134.-135. lp.*). Proti, tiek pieļauta dabasgāzes piegādes izdevumu atlīdzināšana Ministru kabineta noteiktajā kārtībā arī tad, ja nav zināms faktiski izlietotās dabasgāzes daudzums.

Civillikuma 1770. pants noteic, ka ar zaudējumu jāsaprot katrs mantiski novērtējams pametums. Savukārt atbilstoši Civillikuma 1779. pantam katram ir pienākums atlīdzināt zaudējumus, ko viņš ar savu darbību vai bezdarbību nodarījis. Tādējādi zaudējumu atlīdzināšanas pienākums ir universāls līdzeklis,

kurš pastāv uz likuma pamata un par kuru pusēm nav īpaši jāvienojas. Zaudējumu atlīdzināšana novērš tiesību aizskāruma sekas, atjauno mantisko stāvokli vai nodrošina tādu stāvokli, kāds būtu tad, ja nebūtu noticis tiesību pārkāpums.

Vispārīgā gadījumā aizskartajai personai, prasot tai nodarītu zaudējumu atlīdzību, ir pienākums pierādīt pārkāpēja prettiesisku darbību vai bezdarbību, zaudējumu apmēru, kā arī cēloņsakarību starp abiem minētajiem. Tomēr tiesību zinātnē par vienu no zaudējumu apmēra noteikšanas sevišķajiem veidiem, kas atsevišķos gadījumos piemērojams energoapgādes jomā, ir atzīta arī prezumpcija par enerģijas patēriņu tādā apmērā, kāds tas bijis pirms strīdu izraisījušā notikuma (*sk.: Torgāns K. Līgumu un deliktu tiesību problēmas. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013, 246. lpp.*). Pieņemot apstrīdēto likuma normu, likumdevējs izlēmis, ka šāds zaudējumu apmēra noteikšanas veids, ņemot vērā dabasgāzes apgādes sistēmas vēsturiskās un tehniskās īpašības, piemērojams arī dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma gadījumā. Piemērojot vispārīgo Civillikuma regulējumu, apstrīdētajā likuma normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmie mērķi netiktu sasniegti tādā pašā kvalitātē, jo energoapgādes komersantam gadījumā, kad zaudējumu apmēra noteikšana var būt objektīvi apgrūtināta vai pat neiespējama, būtu jāpierāda tam nodarīto zaudējumu apmērs.

Tādējādi Civillikuma vispārīgā regulējuma piemērošana nav uzskatāma par alternatīvu apstrīdētajā likuma normā noteiktajam mājsaimniecības lietotāja pienākumam samaksāt par izlietoto dabasgāzi Ministru kabineta noteiktajā kārtībā.

29.1.2. Apstrīdētajā likuma normā ietvertais mājsaimniecības lietotāja pienākums samaksāt energoapgādes komersantam kompensāciju preventīvi ir vērsts uz to, lai potenciāli negodprātīgie mājsaimniecības lietotāji pēc iespējas atturētos no tādas ar likumu un konkrēto līgumu par dabasgāzes piegādi nesavienojamas rīcības, kas objektīvi varētu novest pie gāzes noplūdes, avārijas situācijas vai avārijas (*sk. arī AS „Gaso" viedokli lietas materiālu 12. sēj. 64. lp.*).

Satversmes tiesa jau atzina, ka kompensācija ir pielīdzināma līgumsodam Civillikuma izpratnē (*sk. šā sprieduma 28.2. punktu*). Tiesību doktrīnā pausts viedoklis, ka līgumsods pilda disciplinējošu (preventīvu), kompensējošu un sodīšanas funkciju (*sk.: Torgāns K. Līgumu un deliktu tiesību problēmas. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013, 153. lpp.*). Arī kompensācija ir vērsta uz minēto funkciju izpildi.

Latvijas tiesiskās sistēmas pašreizējā attīstības stadijā, kurā likumdevējs civiltiesiskajās attiecībās vispārīgi atzīst un pieļauj līgumsoda pielīgšanu, likumdevējs var, ievērojot vispārējos tiesību principus un citas Satversmes normas, ar speciālām normām noregulēt jautājumu par saistību tiesību pastiprināšanu atšķirīgi no vispārīgās tiesiskās kārtības. Proti, likumdevējs mainīgajos sociālajos, ekonomiskajos un politiskajos apstākļos ar tiesību normu palīdzību visdažādākās tiesiskās situācijas noregulē tā, lai tās atbilstu sociālajai realitātei.

Konkrētajā gadījumā, monopolstāvokļa apstākļos, likumdevējs paredzējis speciālu tiesisko regulējumu, nosakot, ka kompensācijas maksāšanas pienākums ir obligāts. Ja energoapgādes tiesiskajās attiecībās tiktu piemērots vispārīgais Civillikuma regulējums, tad pienākums samaksāt kompensāciju, kas tiesisko seku ziņā pilda līgumsoda funkcijas, būtu atkarīgs no monopolstāvoklī esoša energoapgādes komersanta un mājsaimniecības lietotāja vienošanās. Proti, būtu iespējami tādi gadījumi, kad kompensācijas kompensējošā, disciplinējošā un sodīšanas funkcija attiecībā uz mājsaimniecības lietotāju nesasniegtu savu mērķi un varētu tikt apdraudēta droša un nepārtraukta dabasgāzes piegādes pakalpojuma nodrošināšana. Tas nozīmē, ka apstrīdētajā likuma normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmie mērķi netiktu sasniegti tādā pašā kvalitātē.

Tādējādi monopolstāvokļa apstākļos Civillikuma vispārīgā regulējuma piemērošana nav uzskatāma par alternatīvu apstrīdētajā likuma normā noteiktajam kompensācijas maksāšanas pienākumam.

29.2. A. Petrovs uzskata, ka par apstrīdētajā likuma normā ietvertajam kompensācijas maksāšanas pienākumam alternatīvu līdzekli ir uzskatāmi sodi, kas piemēroti saskaņā ar Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksu vai

Krimināllikumu. Arī Augstākā tiesa pauž viedokli, ka mērķis disciplinēt mājsaimniecības lietotāju tiek sasniegts jau ar normatīvajiem aktiem, kas par dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpumu paredz kriminālatbildību un administratīvo atbildību. Turpretī Saeima norāda, ka kriminālatbildība ir smagākais juridiskās atbildības veids un tāpēc nav personas tiesības mazāk ierobežojošs līdzeklis. Savukārt Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss neparedzot atsevišķu pārkāpumu par nelikumīgām ar patērētās dabasgāzes komercuzskaiti saistītām darbībām.

Krimināllikuma 182.[1] pantā ir noteikta kriminālatbildība par nelikumīgām darbībām ar patērētās gāzes komercuzskaiti, proti, iejaukšanos gāzes komercuzskaites mēraparātu darbībā vai par tās traucēšanu, vai par iekārtu, ierīču vai programmatūras izgatavošanu, pielāgošanu, izplatīšanu vai uzstādīšanu, ja tas rada iespēju personām patvaļīgi patērēt gāzi. Savukārt Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 98.[1] pantā ir paredzēta administratīvā atbildība par dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpšanu. Minētie noteikumi ietver arī mājsaimniecības lietotāja pienākumus patērētās dabasgāzes komercuzskaitē, tostarp uzstādīto norēķinu uzskaites mēraparātu, dabasgāzes patēriņa skaitītāju, ar tiem saistītu telemetrijas un telemehānikas sistēmu un plombu saglabāšanu (*sk. Noteikumu Nr. 1048 36.2. apakšpunktu*).

No Satversmes tiesas judikatūras izriet secinājums: lai regulētu personu uzvedību un atturētu tās no prettiesiskas rīcības, valsts var paredzēt personas juridisku atbildību par šo rīcību. Šādu regulējumu pieņemot, likumdevējs parasti balstās uz priekšstatiem, uzskatiem un vērtībām, ko akceptējusi sabiedrība un ko tas ir tiesīgs izteikt normatīvā veidā (*sal. sk. Satversmes tiesas 2013. gada 19. novembra sprieduma lietā Nr. 2013-09-01 10. punktu un 2015. gada 8. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2014-34-01 17. punktu*).

Atbilstoši Krimināllikuma 35. panta otrajai daļai un Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 22. pantam soda par noziedzīgu nodarījumu vai administratīvu pārkāpumu mērķis ir sabiedrības drošības aizsardzība, taisnīguma atjaunošana, vainīgās personas sodīšana un uzvedības ietekmēšana, kā arī vainīgās personas un citu personu atturēšana no noziedzīgu nodarījumu

vai administratīvu pārkāpumu izdarīšanas. Tādējādi kriminālatbildība un administratīvā atbildība ir visupirms vērsta uz attiecīgās prettiesiskās rīcības īstenotāja sodīšanu un sabiedrības kā abstrakta indivīdu kopuma interešu aizsardzību. Tomēr, vērtējot, vai apstrīdētajā likuma normā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir nepieciešams, jāņem vērā personu tiesiskās attiecības, ko skar apstrīdētā norma, tostarp katra tiesisko attiecību subjekta tiesības un intereses (*sk. Satversmes tiesas 2018. gada 6. jūnija sprieduma lietā Nr. 2017-21-01 19. punktu*).

Mājsaimniecības lietotājs apstrīdētajā likuma normā noteikto kompensāciju maksā energoapgādes komersantam ne vien Ministru kabineta noteikumu pārkāpuma, bet arī līguma par dabasgāzes piegādi pārkāpuma gadījumā. Tādējādi kompensācija disciplinē mājsaimniecības lietotāju, motivējot viņu ievērot kā Ministru kabineta noteikumus par dabasgāzes piegādi, tā arī ar energoapgādes komersantu noslēgto līgumu par dabasgāzes piegādi. Tas nozīmē, ka apstrīdētajā likuma normā noteiktais pienākums maksāt kompensāciju skar un nodrošina arī energoapgādes komersanta kā sabiedrisko pakalpojumu sniedzēja intereses. Turpretī likumdevēja noteiktā kriminālatbildība un administratīvā atbildība dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma gadījumā energoapgādes komersanta interešu aizsardzību tiešā veidā neveicina. Turklāt kriminālatbildību kā smagāko iespējamo juridiskās atbildības veidu, kas var būtiski ietekmēt personas dzīvi arī pēc kriminālsoda izciešanas, nevar pielīdzināt civiltiesiskā strīda sekām (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 21. februāra sprieduma lietā Nr. 2018-10-0103 13.2. punktu*).

Tādējādi kriminālatbildības un administratīvās atbildības tiesiskā regulējuma piemērošana dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma gadījumā nav uzskatāma par alternatīvu apstrīdētajā likuma normā noteiktajam kompensācijas samaksas pienākumam.

Līdz ar to nepastāv citi, saudzējošāki līdzekļi, ar kuriem pamattiesību ierobežojuma leģitīmos mērķus būtu iespējams sasniegt vismaz tādā pašā kvalitātē.

30. Izvērtējot pamattiesību ierobežojuma atbilstību leģitīmajam mērķim, jāpārliecinās arī par to, vai nelabvēlīgās sekas, kas personai rodas tās pamattiesību ierobežojuma rezultātā, nav lielākas par labumu, ko no šā ierobežojuma gūst sabiedrība kopumā. Proti, ir jānoskaidro lietā līdzsvarojamās intereses un tas, kurai no šīm interesēm un tiesībām būtu piešķirama prioritāte (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2010. gada 7. oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-01-01 15. punktu*).

Konkrētajā gadījumā likumdevēja uzdevums, lemjot par mājsaimniecības lietotāja pienākumu tad, ja tas pārkāpis dabasgāzes lietošanas noteikumus, samaksāt par izlietoto dabasgāzi, kuras daudzums nosakāms atbilstoši Ministru kabineta noteiktajai kārtībai, un samaksāt kompensāciju, bija pieņemt tādu tiesisko regulējumu, kas nodrošina līdzsvaru starp mājsaimniecības lietotāja, kas pārkāpis dabasgāzes lietošanas noteikumus, tiesībām uz īpašumu un energoapgādes komersanta tiesībām uz īpašumu.

Līdz ar to Satversmes tiesai jāpārbauda, vai ar apstrīdēto likuma normu ir panākts taisnīgs līdzsvars starp šīm tiesībām un likumīgajām interesēm.

30.1. Kā jau tika noskaidrots iepriekš, likumdevējs, nosakot mājsaimniecības lietotājam pienākumu dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma gadījumā samaksāt par izlietoto dabasgāzi, kā arī samaksāt kompensāciju, ir centies veicināt nepārtrauktu, drošu un kvalitatīvu dabasgāzes apgādes sistēmas darbību, nodrošinot energoapgādes komersantam iespēju saņemt atlīdzību par piegādāto dabasgāzi un paredzot kompensāciju kā mājsaimniecības lietotāja saistību pastiprinošu līdzekli par labu energoapgādes komersantam.

Gan mājsaimniecības lietotāja pienākumam samaksāt par izlietoto dabasgāzi, gan pienākumam samaksāt kompensāciju ir disciplinējošs raksturs, un šie pienākumi vispār ir vērsti uz dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpumu novēršanu. Minētie pārkāpumi var novest ne vien pie dabasgāzes, proti, ierobežota resursa, bezatlīdzības patērēšanas un no tās izrietošas tarifu paaugstināšanās, bet arī pie dabasgāzes apgādes sistēmas funkcionāliem traucējumiem. Tā kā nepārtraukta, droša un kvalitatīva dabasgāzes sistēmas

darbība ir svarīga cilvēka cienīgas dzīves nodrošināšanai, likumdevējam bija pienākums veikt pasākumus, lai nodrošinātu taisnīgas tiesiskas sekas gadījumā, kad mājsaimniecības lietotājs pārkāpis dabasgāzes lietošanas noteikumus.

Augstākā tiesa un tiesībsargs norāda, ka pati kompensācija esot pielīdzināma krimināltiesiska rakstura sodam un tādējādi esot pārkāpts dubultās sodīšanas nepieļaujamības princips (*sk. lietas materiālu 13. sēj. 70. un 114. lp. un 14. sēj. 80. lp.*). Likumdevējs apstrīdētajā likuma normā minētā pārkāpuma gadījumā līdztekus kriminālatbildībai un administratīvajai atbildībai var noteikt un pieļaut arī civiltiesiska rakstura sekas, ciktāl tas nav pretrunā ar vispārējiem tiesību principiem un citām Satversmes normām. Lai arī vispār ir iespējama situācija, kad papildu iedarbība uz personu var nonākt pretrunā ar dubultās sodīšanas nepieļaujamības principu, konkrētajā gadījumā tas, ka apstrīdētajā likuma normā ir noteikts mājsaimniecības lietotāja pienākums samaksāt arī kompensāciju, pats par sevi vēl nepiešķir kompensācijai krimināltiesisku raksturu un nenozīmē to, ka būtu pārkāpts dubultās sodīšanas nepieļaujamības princips.

30.2. Mājsaimniecības lietotāji ir lielākā daļa no apstrīdētajā likuma normā minētajiem enerģijas lietotājiem. Piemēram, laika posmā no 2012. gada līdz 2016. gadam vairāk nekā 400 tūkstoši AS „Latvijas Gāze" klientu bija mājsaimniecības lietotāji, kas dabasgāzi izmantoja mājsaimniecību plītīm un apkurei (*sk. AS „Latvijas Gāze" 2016. gada pārskata 9. lpp. Pieejams: cns.omxgroup.com.*). Atbilstoši Patērētāju tiesību aizsardzības likuma 1. panta 3. punktam šie lietotāji ir patērētāji.

Satversmes tiesa jau atzinusi, ka patērētājs ir īpašs tiesisko attiecību subjekts, kurš, it īpaši tiesiskajās attiecībās ar monopolstāvoklī esošu komersantu, bauda speciālu aizsardzību. Patērētāju tiesību aizsardzība demokrātiskā tiesiskā valstī ir sabiedrības ilgtspējīgai attīstībai nozīmīga vērtība, kuru valstij ir pienākums nodrošināt (*sk. Satversmes tiesas 2011. gada 8. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2010-49-03 12.3. punktu un 2020. gada 12. februāra sprieduma lietā Nr. 2019-05-01 24.1. punktu*).

Konkrētajā gadījumā likumdevējs, īstenojot savu rīcības brīvību noteikt speciālu energoapgādes komersanta un mājsaimniecības lietotāja kā attiecīgi sabiedriskā pakalpojuma sniedzēja un saņēmēja tiesisko attiecību noregulējumu, izlēmis, ka dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma gadījumā mājsaimniecības lietotājs samaksā par izlietoto dabasgāzi, kā arī samaksā kompensāciju energoapgādes komersantam. Ar apstrīdēto likuma normu šo maksājumu apmērs ir ierobežots, paredzot tā precizēšanu Ministru kabineta noteikumos. Tādējādi situācijā, kad energoapgādes komersants ir monopolstāvoklī, tiek veicināta Patērētāju tiesību aizsardzības likuma 5. pantā ietvertā līgumslēdzēju pušu tiesiskās vienlīdzības principa ievērošana.

Satversmes tiesa secina, ka sabiedrības ieguvums no apstrīdētajā likuma normā ietvertā ierobežojuma ir lielāks nekā nelabvēlīgās sekas, kas dabasgāzes lietošanas noteikumus pārkāpušajiem mājsaimniecības lietotājiem rodas to pamattiesību ierobežojuma dēļ.

Līdz ar to apstrīdētajā likuma normā ietvertais pamattiesību ierobežojums atbilst samērīguma principam un apstrīdētā likuma norma atbilst Satversmes 105. pantam.

31. Pieteikumu iesniedzēji apšauba arī apstrīdēto noteikumu normu atbilstību Satversmes 64. un 105. pantam, kā arī apstrīdētajai likuma normai.

31.1. Izskatāmajā lietā apstrīdēto normu atbilstība Satversmes 64. pantam izvērtējama, pārbaudot, vai iespējamais Satversmes 105. pantā ietverto pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu (*sk. šā sprieduma 21.2. punktu*). Tādējādi Satversmes tiesa visupirms pārbaudīs, vai apstrīdētās noteikumu normas atbilst Satversmes 64. pantam un 105. panta pirmajiem trim teikumiem.

31.2. Apstrīdētajās noteikumu normās Ministru kabinets norādījis apstrīdētajā likuma normā noteikto mājsaimniecības lietotāja pienākumu dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma gadījumā samaksāt par izlietoto dabasgāzi, kā arī samaksāt kompensāciju. Proti, šis pienākums atkārtoti uzsvērts Noteikumu Nr. 1048 56. punktā. Savukārt to pašu noteikumu 87. punkts nosaka

dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma rezultātā izlietotās dabasgāzes daudzuma aprēķināšanas kārtību, bet 58. punkts – kompensācijas aprēķināšanas kārtību. Turklāt Noteikumu Nr. 1048 87. punkta kārtībā noteiktais izlietotās dabasgāzes daudzums ir izmantojams arī kompensācijas apmēra aprēķināšanā.

Apstrīdētajās normās ietvertais pienākums samaksāt par izlietoto dabasgāzi un samaksāt kompensāciju ierobežo personas – mājsaimniecības lietotāja – tiesības uz īpašumu. Šādu maksājumu veikšanas pienākums ir cieši saistīts ar to apmēra aprēķināšanas kārtību noteicošajām tiesību normām (*sal. sk. Satversmes tiesas 2015. gada 25. marta sprieduma lietā Nr. 2014-11-0103 16. punktu*).

Līdz ar to apstrīdētās noteikumu normas ir vērtējamas kā vienots tiesiskais regulējums, no kura mājsaimniecības lietotājam izriet pienākums samaksāt par izlietoto dabasgāzi un samaksāt kompensāciju noteiktā apmērā.

32. Satversmes tiesa jau atzina, ka, izvērtējot personai Satversmes 105. pantā ietverto tiesību uz īpašumu ierobežojuma attaisnojamību, visupirms nepieciešams izvērtēt, vai šis ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu (*sk. šā sprieduma 24. un 25. punktu*). Lai gan apstrīdētās noteikumu normas tiek vērtētas kā vienots regulējums, Satversmes tiesai ir jāpārbauda, vai katra no šīm normām ir pieņemta pienācīgā kārtībā (*sal. sk. Satversmes tiesas 2015. gada 25. marta sprieduma lietā Nr. 2014-11-0103 18. punktu*).

32.1. Satversmes tiesa ir secinājusi, ka vārds „likums” nav interpretējams gramatiski un aptver ne tikai Saeimas pieņemtus likumus to formālajā nozīmē, bet arī citus ārējos normatīvos aktus, ja vien tie:

1) izdoti, pamatojoties uz likumu un ievērojot normatīvajos aktos paredzēto kārtību;

2) ir publicēti un publiski pieejami atbilstoši normatīvo tiesību aktu prasībām;

3) ir pietiekami skaidri formulēti, lai persona varētu izprast no tiem izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt to piemērošanas sekas, kā arī nodrošina aizsardzību pret to patvaļīgu piemērošanu (*sk. Satversmes tiesas 2018. gada 18. decembra sprieduma lietā Nr. 2016-04-03 20. punktu*).

Jebkuram pamattiesību ierobežojumam jābūt noteiktam tādā tiesību normu jaunrades procesā, kas atbilst labas likumdošanas principam.

32.2. Tiesību normas pieņemšanas kārtības ievērošana ir tiesību normas spēkā esības priekšnoteikums (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 21. novembra sprieduma lietā Nr. 2005-03-06 10.4. punktu un 2015. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2015-03-01 23. punktu*). Likumdevējs ar apstrīdēto likuma normu pilnvarojis Ministru kabinetu noteikt kārtību, kādā nosakāms izlietotās dabasgāzes daudzums un aprēķināma kompensācija. Apstrīdētā likuma norma Noteikumos Nr. 1048 ir norādīta kā apstrīdēto noteikumu normu izdošanas pamats.

Noteikumi Nr. 1048 ir publicēti un publiski pieejami atbilstoši normatīvo tiesību aktu prasībām, kā arī pietiekami skaidri formulēti. Tomēr pieteikumu iesniedzēji norāda uz apstrīdēto noteikumu normu neatbilstību Satversmes 64. pantam. Proti, ar Noteikumu Nr. 1048 87. punktu Ministru kabinets esot deleģējis noteikumu izdošanu komersantam, kas neesot demokrātiski leģitimēts (*sk. A. Petrova pieteikumu lietas materiālu 1. sēj. 12. lp.*). Tāpat lietas materiālos pausts viedoklis, ka Ministru kabinets, izdodot Noteikumu Nr. 1048 56. un 58. punktu, ir rīkojies ārpus pilnvarojuma ietvara un tādējādi šīs normas nav izdotas pienācīgā kārtībā (*sk. tiesībsarga viedokli lietas materiālu 14. sēj. 78. lp.*).

32.3. Satversmes tiesa ir atzinusi: lai izvērtētu izpildvaras izdoto normu atbilstību Satversmes 64. pantam, jāizvērtē, vai ir ievērota pilnvarošanas kārtība, proti, jānoskaidro pilnvarojošo normu saturs un mērķis, bet pēc tam jāpārbauda, vai Ministru kabinets, izdodot attiecīgās normas, ir ievērojis tam likumā noteiktā pilnvarojuma robežas (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2018. gada 18. oktobra sprieduma lietā Nr. 2017-33-01 13. punktu*).

Satversmes tiesa, noskaidrojot apstrīdētās likuma normas saturu un mērķi, jau atzina, ka likumdevējs pats ir noregulējis tiesiskās attiecības gadījumos, kad mājsaimniecības lietotājs ir pārkāpis dabasgāzes lietošanas noteikumus, skaidri pilnvarojot Ministru kabinetu noregulēt atsevišķus ar tām saistītos aspektus (*sk. šā sprieduma 25.3.2. punktu*). Līdz ar to Satversmes tiesai izskatāmajā lietā jāpārbauda, vai Ministru kabinets, izdodot apstrīdētās noteikumu normas, ir ievērojis tam likumā noteiktā pilnvarojuma robežas.

32.3.1. Ministru kabinets Noteikumu Nr. 1048 56. un 58. punktā ir paredzējis kompensācijas apmēra aprēķināšanas kārtību. Proti, sistēmas operators kompensāciju nosaka, reizinot aprēķināto izlietotās dabasgāzes daudzumu ar tarifu divkāršā apmērā. Tātad šīs normas detalizētāk regulē apstrīdētās likuma normas piemērošanu dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma gadījumā un nerada tādas jaunas tiesiskas attiecības, kuras neizrietētu no Enerģētikas likuma. Tomēr tas pats par sevi vēl nenozīmē, ka šīs normas ir izdotas likumā noteiktā pilnvarojuma robežās.

Ministru kabinets drīkst izdot tikai tādas normas, kas sasniedz likumdevēja noteikto mērķi un nav pretrunā ar vispārējiem tiesību principiem un citām Satversmes normām, kā arī citiem likumiem (*sal. sk. Satversmes tiesas 2018. gada 12. decembra sprieduma lietā Nr. 2018-06-0103 18. punktu*). Tas izriet ne vien no tiesiskuma un varas dalīšanas principiem kā demokrātiskas tiesiskas valsts eksistences pamata, bet arī no racionāla likumdevēja principa. Proti, Ministru kabinetam, raugoties, vai tā izdotās tiesību normas atbilst apstrīdētajā likuma normā ietvertajam likumdevēja pilnvarojumam, bija jāņem vērā, ka likumdevējs pieņem savstarpēji saskaņotas tiesību normas, kas harmoniski darbojas visas tiesību sistēmas ietvaros. Turklāt dažādos normatīvajos aktos ietvertas tiesību normas ir jāinterpretē kā vienotu tiesību sistēmu veidojošas (*sk. Satversmes tiesas 2017. gada 8. marta sprieduma lietā Nr. 2016-07-01 25.2. punktu*). Tikai, interpretējot likumdevēja doto pilnvarojumu visas tiesību sistēmas ietvarā, Ministru kabinets var izdot ilgtspējīgu tiesisko regulējumu, kas citstarp tādējādi atbilst labas likumdošanas

principam (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 6. marta sprieduma lietā Nr. 2018-11-01 18.1. punktu*).

Pirmkārt, jau pirms Noteikumu Nr. 1048 izdošanas Latvijas tiesiskajā sistēmā tika atzīts, ka līgumsodam ir sodīšanas un zaudējumu atlīdzināšanas funkcija. Gadījumos, kad no lietas apstākļiem secināms, ka līgumsods pēc tā apmēra, salīdzinot ar iespējamiem pārkāpuma izraisītajiem zaudējumiem, veic galvenokārt sodīšanas funkciju, tā piemērošana vērtējama atbilstoši vispārējiem sodīšanas rakstura tiesisko līdzekļu piemērošanas principiem (*sk. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2008. gada 14. maija sprieduma lietā Nr. SKC-212 13.–16. punktu*). Konkrētajā gadījumā kompensācija tiesisko seku ziņā pilda līgumsoda funkcijas (*sk. šā sprieduma 28.2. un 29.1.2. apakšpunktus*). Tomēr, nosakot fiksētu kompensācijas apmēru, Ministru kabinets nav nodrošinājis soda individualizācijas principa ievērošanu, proti, to, ka soda apmērs katrā konkrētā gadījumā ir samērojams ar personas izdarīto nodarījumu (*sk. arī Dr. iur. Jāņa Kārkliņa viedokli lietas materiālu 2. sēj. 31. lp.*).

Otrkārt, Noteikumu Nr. 1048 56. un 58. punktā noteiktās kompensācijas apmērs neatbilst patērētāju tiesībās pastāvošajam principam, ka līgumsodam vai citai kompensācijai par līgumsaistību neizpildi vai nepienācīgu izpildi ir jābūt samērīgam ar līgumsaistību neizpildīšanas vai nepienācīgas izpildīšanas rezultātā radītajiem zaudējumiem (*sk. arī Patērētāju tiesību aizsardzības centra viedokli lietas materiālu 13. sēj. 15. lp.*). Ja reiz samaksas par dabasgāzi un kompensācijas noteikšana un ierobežošana ir vērsta uz patērētāju aizsardzību no monopolstāvoklī esoša energoapgādes komersanta, tad Saeima, apstrīdētajā likuma normā piešķirot pilnvarojumu Ministru kabinetam, atbilstoši racionāla likumdevēja principam nevarēja būt vēlējusies, lai Ministru kabinets nosaka tādu kompensācijas apmēra noteikšanas metodi, kuras ietekme uz patērētāju varētu pārkāpt patērētāju tiesību aizsardzību regulējošo normatīvo tiesību aktu prasības.

32.3.2. No Satversmes tiesas judikatūras izriet, ka gadījumos, kad likumdevējs pilnvarojis Ministru kabinetu konkretizēt kāda jautājuma noregulējumu, Ministru kabinetam nav tiesību pilnvarot kādu citu subjektu vai

institūciju šā jautājuma noregulēšanai (*sk. Satversmes tiesas 2002. gada 21. janvāra spriedumu lietā Nr. 2001-09-01*). Turklāt ārējo normatīvo tiesību aktu izdošanai atšķirībā no citu izpildvaras darbību veikšanas ir nepieciešama tam atbilstoša demokrātiska leģitimācija (*sk. Satversmes tiesas 2016. gada 2. marta sprieduma lietā Nr. 2015-11-03 21.1. punktu*). Proti, demokrātiskā tiesiskā valstī nav pieļaujama tāda situācija, ka vispārsaistošas tiesību normas pieņem tiesību subjekts vai institūcija, kura nav demokrātiski leģitimēta.

Konkrētajā gadījumā Ministru kabinets Noteikumu Nr. 1048 87. punktā noteicis, ka sistēmas operators dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma gadījumā mājsaimniecības lietotājam izlietotās dabasgāzes daudzumu nosaka saskaņā ar sistēmas operatora apstiprinātajā norēķinu kārtībā noteiktajām dabasgāzes diferencētajām patēriņa normām. Proti, Ministru kabinets nevis pats ir noteicis, kā dabasgāzes lietošanas noteikumu pārkāpuma gadījumā nosakāms izlietotās dabasgāzes daudzums, bet gan pilnvarojis to izdarīt sistēmas operatoru, uzliekot sistēmas operatoram pienākumu tā apstiprinātajā norēķinu kārtībā noteikt diferencētās patēriņa normas. Tātad Ministru kabinets ne vien nav ievērojis apstrīdētajā likuma normā noteiktās pilnvarojuma robežas, bet arī apstrīdēto noteikumu normu kā vienota tiesiskā regulējuma tiesiskajā sastāvā ietvēris tādu nosacījumu, kuru nosaka privātpersona bez demokrātiskas leģitimācijas.

Ņemot vērā iepriekš minēto, secināms, ka apstrīdētās noteikumu normas ir izdotas *ultra vires* un neatbilst Satversmes 64. pantam.

Tādējādi apstrīdētajās noteikumu normās ietvertais pamattiesību ierobežojums nav noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu. Līdz ar to apstrīdētās noteikumu normas neatbilst Satversmes 64. un 105. pantam.

33. Pieteikumu iesniedzēji ir lūguši izvērtēt arī apstrīdēto noteikumu normu atbilstību Enerģētikas likuma 42.^{3} panta pirmajai daļai. Tomēr Satversmes tiesai nav nepieciešams vērtēt apstrīdēto noteikumu normu atbilstību minētajai likuma normai, jo ir konstatēta to neatbilstība Satversmei.

34. A. Petrovs lūdz Satversmes tiesu atzīt apstrīdētās noteikumu normas par spēkā neesošām no viņa pamattiesību aizskāruma rašanās brīža. Līdzīgi arī šā sprieduma 5. un 6. punktā norādītās tiesas attiecībā uz mājsaimniecības lietotājiem, kas ir atbildētāji to izskatīšanā esošajās civillietās, lūdz atzīt apstrīdētās noteikumu normas par spēkā neesošām no mājsaimniecības lietotāju pamattiesību aizskāruma rašanās brīža. Turklāt Augstākā tiesa norāda, ka apstrīdētās noteikumu normas ir piemērojamas ne vien tās izskatīšanā esošajās civillietās, bet arī virknē citu civillietu, kas atrodas dažādās iztiesāšanas stadijās (*sk. Augstākās tiesas pieteikumu lietas materiālu 13. sēj. 67. un 112. lp.*).

Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 32. panta trešo daļu tiesību norma, kuru Satversmes tiesa atzinusi par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai, uzskatāma par spēkā neesošu no Satversmes tiesas sprieduma publicēšanas dienas, ja Satversmes tiesa nav noteikusi citādi. Tādējādi likumdevējs Satversmes tiesai ir piešķīris plašu rīcības brīvību izlemt, no kura brīža spēku zaudē tāda apstrīdētā norma, kas atzīta par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai. Lai atzītu apstrīdēto normu par spēkā neesošu nevis no sprieduma publicēšanas dienas, bet no cita brīža, Satversmes tiesai savs viedoklis ir jāpamato (*sk. Satversmes tiesas 2009. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2009-43-01 34. punktu un 2014. gada 28. novembra sprieduma lietā Nr. 2014-09-01 21. punktu*).

Satversmes tiesas praksē ir secināts, ka tiesību normas, kas pieņemtas *ultra vires*, ir atzīstamas par prettiesiskām un spēkā neesošām no to pieņemšanas brīža (*sk. Satversmes tiesas 1998. gada 10. jūnija sprieduma lietā Nr. 04-03(98) secinājumu daļu un 2007. gada 9. oktobra sprieduma lietā Nr. 2007-04-03 25. punktu*). Attiecībā uz šādiem gadījumiem prezumējams, ka antikonstitucionāla tiesību norma nekad nav bijusi spēkā, jo nav pieņemta pienācīgā kārtībā, un tāpēc arī nevar radīt tiesiskas sekas (*sk. Satversmes tiesas 2014. gada 12. decembra sprieduma lietā Nr. 2013-21-03 13. punktu*).

Satversmes tiesa ir secinājusi, ka izņēmuma gadījumos varētu tikt pieļautas atkāpes no šīs prezumpcijas. Tomēr šajos gadījumos Satversmes tiesai būtu jākonstatē būtiski apstākļi, kas pamatotu minētā izņēmuma noteikšanu

(*sk. Satversmes tiesas 2014. gada 12. decembra sprieduma lietā Nr. 2013-21-03 13. punktu un 2016. gada 12. februāra sprieduma lietā Nr. 2015-13-03 17. punktu*).

Apstrīdētās noteikumu normas ir izdotas *ultra vires*. Satversmes tiesa izskatāmajā lietā nav konstatējusi tādus būtiskus apstākļus, kuri varētu pamatot izņēmumu no prezumpcijas par apstrīdēto noteikumu normu spēkā neesību no to izdošanas brīža. Tas nozīmē, ka apstrīdētās noteikumu normas attiecībā uz personām, kurām tās piemērotas vai būtu jāpiemēro tiesā, atzīstamas par spēkā neesošām no to izdošanas brīža.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

nosprieda:

1. Atzīt Enerģētikas likuma 42.[3] panta pirmo daļu (redakcijā, kas bija spēkā no 2008. gada 4. jūlija līdz 2016. gada 7. martam) par atbilstošu Satversmes 64. un 105. pantam.

2. Atzīt Ministru kabineta 2008. gada 16. decembra noteikumu Nr. 1048 „Dabasgāzes piegādes un lietošanas noteikumi" 56., 58. un 87. punktu par neatbilstošu Satversmes 64. un 105. pantam un attiecībā uz personām, kam tas piemērots vai būtu jāpiemēro tiesā, par spēkā neesošu no izdošanas brīža.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētāja I. Ziemele